

NEHEMIA **(Nehemiah – Nehemia)**

Babironihainaaka Iutaa vika rumpa vare Babironini vuru komanta airi ihia mini vauvaro viraqaahairo Pesia vatanaa vaiinti vo Sairusiva noraiqama viro Pesia vataqaavata, Midia vataqaavata, raqiki vaiharo oru Babironi vatanaaka hampata raqiharo vika naatara kora. Viva vika naatara kero, viraqaahairo Iutaa vika quahama nimitero vikara, Ne hini kiaka nenta maaqaini homa vivarave, tiro. King Sairusiva minti turara tiro, haaru Aisaiaava tuntemakero quqaa vi vau vaura. (Ais 44:28; 45:1)

Ieremaiaava vivavata haaru 604 BC vi entara nai navunaakara tiharo, Ne 70 ihia Babironini variqi vivi, viraqaahai orurante anivarave, tura. (Jer 11:14; 29:10) Ho vi uvavavata quqaa vi vau vaura.

King Sairusiva minti tumanta 538 BC Iutaa nora vaiinti vo Serubabeliya nai kenauka airitahaa ntita varero Iutaini anirantero vura. Serubabelivavata, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva Jesuaavavata, Iutaa vaiinti vonavuvata, Ieruharemini vaiha qaiqaa Kotira Naavu kaqaqi vivi, 516 BC vi ihiraqaa kaqa vuru taiqa kora. (Esra 1-6)

Serubabeliva vau entara vika qaiqaa Kotira Naavu kaqa taiqa kovaro vo ihinavu aitarovaro viraqaahairo 458 BC Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva Esraava, vivavata vo vaiinti nahenti hampata Ieruharemini anirantero vura.

Mintuvaro Iutaa vaiinti vo Nehemiava Pesia vataini vauva, vivavata vo vaiinti nahenti hampata Pesia mini kero Ieruharemini ani vaiharo Ieruharemi vaantaavura ravantiaqa aqukora qaiqaa autu kora. Nehemiava kaiqa varo uvava maa *vukuraqima* vairo. Vi entara Iutaa vika qaiqaa nariara tiha, Tenavu Isarerive tura.

Nehemiava Ieruharemiara nora aato irura

¹ Maa uvava vaireva, Hakariaara maaqu Nehemiava varo kaiqara uvama vairo. Nehemiava mintima tiro:

King Atasekesisiva 20 ihia raqiki vau entara Kisilevi* toraqaa te nora vatuka Susaaqi variavaunara.

² Te Nehemiaka vi entaraqaa Susaaqi vauraro ti qatavakaa vo Hanaaniva vaiinti vonavu hampata Iutaa vataihairo anura. Vika anumanta te vika ireha tiha, Tinavu navunaaka haaru rumpa vare Babironini viri kokaqihai vaiinti nahenti vonavu Babironi ke, anirante qaiqaa náí maaqaini vuaka, vika hoe variavo?

Ieruharemivata vo? Vi vatukava hoe vaivo? ti.

³ Minti turamanta vika ti tiva timi tiha, Oho, tinavu navunaa vaiinti nahenti anirante Ieruharemini vuaka, vika kia koqemake variavaro nora maaravano vikaqaa vaimanta variavo. Vo vatanaaka Ieruharemi tataaqa variaka, vika tinavu navunaakara vehi vatanaakave ti variarave. Ieruharemi vaantaavura haaru ravantiaqa kova qaqi mintiro vaimanta kia vira qaiqaa maa entara

---

* **1:1:** Kisilevi = November

autuke vaaviarama kaavo. Vaantaavura qentinavu haaru iha tatoqa kora, vinavuravata kiama qaiqaa autu kaavo, ti.

⁴ Minti tumanta te vi uvara iruraro ti muntukavano qoraiqimanta te vatakanta oquvi vaiha iqi rataunara. Te vo entanavuara iqi rataqi viha, kia karavata naraiti, Kotiva naaruvaini vai Variqara aaramaqi vi vaunara.

⁵ Te Kotira aarehama mintima ti: Noravauvo, are Kotiva naaruvaini variانا Variqavave. Are uritarakera variaramanta tenavu ai aatu qeteha vauro. Ariara muntuka vaimanta ai uva iriqi vi varia vaiinti nahentika are kia vika qaqira karaitira, are vika koqema nimite variararo haaru are tiva taana uvava vikaqi vairave.

⁶ Noravauvo, ti tavehara te ai aaraaina uvara iriane. Te entaqivata aatitairaqaavata ai kaiqa vaiinti nahenti Isareriara irihama ai aaramaqi vi vauro. Mpo, tenavu Isareri vaiinti nahenti ai uva, vo uva vo uva raqa kaunarave. Te tenta kaivaqaukavara hampata ai uva, vo uva vo uva raqa kaunarave.

⁷ Tenavu ai uva raqakeha ai qoraiqama amitaunarave. Are nena kaiqa vaiinti Mosiraqaa uva tiva taataukera amianara, tenavu vi uvara vi uvara raqake kia irunarave.

⁸ Ho haaru are Mosira vo uva tiva amunara, vi uvara vate qaiqaa iriane. Haaru are minti tianarave:

Ne Isareri vaiinti nahenti ti tauvaqa utu timitiha ti qaqira kaivera, te nintavata qaqira keha vo vataini vo vataini ni vara kaari vi raumpirima vivarave.

⁹ Te mintiarivata, ne qora aara qaqirake orurante te iainanaini aninte ti uva kogemake iriqi vivera, te niara maini vaiha ti hutu tuahera kaate tunanaini qaiqaa ni ntita viri karerave. Ne vo vataini vo vataini anomake niaraini vaiqevata, te vihai vihai ni ntita vare viri karerave, tianarave.

¹⁰ Mpo, tenavu Isareri ai vaiinti nahentive, ai kaiqa vaiinti nahenti vaunarave. Are haaru nena kempukaqohaira tinavu Isareri ruaruama timitaanarave.

¹¹ Ho Noravauvo, vate te ai aaraaina uvaravata, ekaa tenavu Isareri ai autu tuaherake vaurauka aaraaina uvaravata iriane. Are ti kahaqiraqe te avuhainaa vaiinti aaqanto oru variariraro viva ti aaqurihama timiteharo ti kahaqiarire, tunara. Vi entara te avuhainaara *uainiqaa* raqiki vaiha vira *uaini* kaqa vare vuru ami vaunara.

2

Nehemiava Jeruharemini vura

¹ Ho tora taaraqanta taaraqanta aitaro varo vo enta King Atasekesisiva kara ne vaumanta te vira *uaini kaapu* vare vuru ami vaunara. Vo enta vo enta te vi kaiqara vareha avuhainaa vaiinti aaqanto koqe viriqai arateha vaiha, vi entaraqai te kia koqe viri arateha vauraro

² avuhainaa vaiinti viva ti irero tiharo, Are kia rovara vararaitira, nana kaarae kia koqe viri aratera variaro? Ai muntutavano qoraiqivarae mintira iaro? tiro.

Viva minti tuyaro ti haatu itomanta te voqamake qeteha

³ tiha, Avuhainaa vaiintio, are ekaa enta variqira vinarave. Quqaama ti muntukavano qoraiqivo. Ti kaivaqauka quntama to vatukara haaru ravantiaqa aqukova vate qaqi mintiro vaimanta, vaantaavura qentinavu haaru iha tatoqa kora, vinavuravata kia vate qaiqaa autuke vataara, vira kaara ti muntuka qoraiqivo, ti.

⁴ Te minti turaro avuhainaa vaiinti viva tiriara tiharo, Te nantiakee ai kahaqirarave? tumanta te tenta avu aatoqihai naaruvaini vai Variqara aaramake,

⁵ viraqaahai avuhainaa vaiintiaara tiha, Avuhainaa vaiintio, are tiriara quahehara te ai iraaaina uvarara eo tirera, are ti qaqi kairaqa te Iutaa vataini tenta kaivaqauka quntama to vatukara mini oru vaiha tenta navunaaka kahaqiha vi vatukara qaiqaa autuare, ti.

⁶ Te minti turaro avuhainaa vaiinti viva avuhainaa nahenti tataaqa oquvi vauva tiriara eo ho vinarave tivakero tiharo, Are vukaiqaa kerae Iutaini vainarave? Are taireve orurantera maini aninarave? tumanta te mini oru variainara viravata, vihai orurante aniaainara viravata, vira tiva ami.

⁷ Te minti tivake qaiqaa avuhainaa vaiintiaara tiha, Ai antuqavano vairera, are gara vonavu ntuva kera ti timiraqa te vare Iufaretisi Namari vutu mantaraini aaraini viha *kamaanira* kaiqa vaiinti vonavu numiqaari vinavuka tave kia ti ravaaqavu kaiqa te ho Iutaini vuare.

⁸ Are gara vo ti timiraqa te vare, ai nanta katariqaa raqiki vai vaiintira Asaapira umiqaariraro viva katari ti timiarire. Te katari

vira kutuke viraqohai vaantaavura qenti autuke, Kotira Naavuqaa raqiki varia vaiintika naavu qentivata autuke, viraqaahai te tenta variaina naavuravata kagaare, turaro Kotiva ti kogema timitovarora tiro, avuhainaa vaiintivano ekaa ti uvara eo tura.

⁹ Viva ti uvara eo tivakero *ohiqaa* ni vauka iqoka vaiinti hininavu nai nora vaiinti hampata nititomanta vinavuka tiqaa raqikireka ti hampata vura. Ho tenavu Iufaretisi Namari vutu mantaraini orunte, viraqaahai te avuhainaara qara *kamaanira* kaiqa vaiintinavu nimunara.

¹⁰ Vinavuka qara vira nimuramanta vaiinti votanta Sanbalaatika, Tobiaaka, vitanta te Iutaini virera una uvara iri, vitanta arara itomanta tiha, Vovano Isareri vaiinti nahenti Iutaini variaka oru kahaqiantorave, tura. Sanbalaativa Beti-Horonihaanaava vauvaro Tobiaava Amoni provinsiqi *kamaanira* kaiqa vare vauva vaura.

¹¹ Ho te Ieruharemini orunte, taaramo enta varike

¹² kia vo vaiintivata Kotiva ti avu aatoqi Ieruharemi kahaqiaina uvara tiva nimiraiti, qaqi vaunara. Viraqaahai te entaqi vaiinti vonavu ntita vare, vi haikara vi haikara tuantike tavarera, donkiqaa vaarinte vuramanta vinavuka vatantuna vura.

¹³ Entaqi tenavu vatukaqihai vaantaavura qenti vo, Uqita-Qentive tunaihai aaqaini vevante vunara. Vi qentiva kuari avu ruhunkinaini vaumanta tenavu minahai aaqaini vevante, viraqaahai tenavu kaanaaqaini vau aarara vaantaavura auvahianta viha, namari kaqora

Memaru-Namarive tura aatarake vivi, vaantaavura qenti vo, Raha-Qentive turavata aatarake vunara. Tenavu mintimake viha, haaru vaantaavura ravantiaqa aqukoravata, qentinavu ihaqohai tatoqa koravata tuantike tavamaqi vunara.

¹⁴ Mintiaqi viha vaantaavura auvahianta virante airantemaqi vivi, vaantaavura viva kuari urinaini vauraqaa orunte, qenti vo Aruvu-Namari-Qenti vaunainivata Avuhainaara-Namari vaunainivata orunte, tavauraro vaantaavura ori airitahaa aqukova mini kuvaikorara tiro, donkivano vuaina aarava kia ho vaumanta te qaqirake

¹⁵ Kidaroni Uqitaini vi vau aararaqaa viha vaantaavura tuantike tavamaqi vunara. Ho vi haikara vi haikara ekaa tuantike tavamake, viraqaahai te anirante qoqaraa aara avata vare vivi, Uqita-Qenti vaunaini orunte vaantaavuraqi oriqetaunara.

¹⁶ Ieruharemiqaa raqiki vau vaiintinavuka te entaqi Ieruharemi vaantaavura tuantike tavaunarara kia irura. Vi entara te tenta kena Iutaa vaiintinavuve, Kotira Naavuqi kaiqa vara amite vaikave, nora vaiinti vonavuve, vo vaiintinavu ti hampata kaiqa varekave, vi uvara ekaa vika kia tiva nimiraiti vaunara.

¹⁷ Kia tiva nimiraiti, viraqaahai te ekaa vika ruvaqumake tiva nimi tiha, Tenavu maaraqi vaunarara ne iriarave.

Vaantaavura qentinavu haaru ihaqohai tatoqakora kia vate qaiqaa autu kaavaro, vaantaavura ravantiaqa aqukova, vivavata qaqima kirikairiro vaivo. Kaiqenavu qaiqaa

Ieruharemi vatuka ori vaantaavura autuke, vaantaavura qentinavuvata autu kaari tinavu navutaaka kia qaiqaa kaurira haika tinavu timiate, ti.

¹⁸ Te minti tivake Kotiva ti kahaqiharo koqema timito uvaravata vika tiva nimi, King Atasekesisiva ti tiva timu uvaravata vika tiva nimuramanta viraqaahai vika tiriara tiha, Are koqe uvama tiaro. Kaiqenavu vi kaiqara varaare, tivake vika vi kaiqara varareka qera i vaura.

¹⁹ Vika qera i vaumanta Sanbalaativa vo, Tobiaava vo, Gesemuva Arapi vatanaava vo, vinavuka tenavu varare una kaiqarara iri, tinavu naaraihama timitiha tiha, Ike, ne nana kaiqae varareka auti variavo? Ne vi kaiqara vuru taiqake avuhainaa vaiinti uva raqake kia vira vevaaraini vairekae auti variavo? ti.

²⁰ Minti tumanta te vinavuka nai tiva nimi tiha, Naaruvaini vai Variqava Kotiva tinavu kahaqiraqe tenavu maa kaiqara koqemake vara vuru taiqa karerave. Tenavu vira kaiqa vaiinti vaiha maa kaiqara hoqaramate varaqi virerave. Ho Ieruharemi vatukavano kia ninavu vatuka vaimanta ninavu kaivaqaukavara vikavata kia Ieruharemi viraqi vaurara ti, maa kaiqava kia ninavu kaiqavauve vaivo, tiavaunara.

3

Vika Ieruharemi vaantaavura qaiqaa autu kora

¹ Te minti tivake vi kaiqara hoqarama taunara. Maantimake vo vaiinti vo vaiinti haaru Ieruharemi vaantaavura ravantiaqa kora qaiqaa autura:

Kotira kaiqa vara amite vauva qiata vaiinti Eliaasipiva, vivavata, vira hampata vi kaiqara varoka, vika vaantaavura Sipisipi-Qenti vaunaini vaura vira qaiqaa autura. Vika vira autuke, Sipisipi-Qenti viravata qaiqaa autuke, qenti vira vaantaavuraqaa arute, viraqaahai vika vaantaavura autuqi vivi, *tauaa* * vo, 100-Igoka-Vaiintive tu *tauaara* autuke, Hananerira *tauaavata* autukora.

Vika vi kaiqara vara vuru taiqake viraqaahai vika Kotira aareha tiha, Kotio, tenavu vaantaavurave, qentive, *tauaave*, qaiqaa autuke vataunara ai kaama amitauro, tura.

² Ho Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vi kaiqara vare vaumanta Ierikohainaaka vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autu kora.

Vika vi kaiqara vare vauvaro Imurira maaqu Sakuriva nai kaiqa vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autu kora.

³ Vika vi kaiqara vare vauvaro Hasenaava nai anku hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autuke, vaantaavura viraqi vau qentira vo, Havuka-Qentive turavata autukora. Vika qenti auvahini variaina katarira arute, viraqaahai qenti taataute, *rokivata*, qenti taurini kuvaite *ainiravata*, autuke vatora.

⁴ Vika vi kaiqara vare vauvaro Merimotiva vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau

---

* **3:1:** Maimaraara vaiha vutu vuru tavaate tivakeha vaantaavura qiatavau voqaa voqaa vukaiqamake kaqa torara tauaa ve tura.

vaantaavurara qaiqaa autu kora. Merimotira qova Uriaava vauvaro Uriaara qova Hakosiva vaura.

Vika vi kaiqara vare vauvaro Mesulaamiva vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autu kora. Mesulaamira qova Berekiaava vauvaro Berekiaara qova Mesesabeliva vaura.

Vika vi kaiqara vare vauvaro Baanara maaqu Sadokiva vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autu kora.

⁵ Vika vi kaiqara vare vaumanta Tekoa vatukaihainaaka vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autu kora. Vika autuke vaumanta vika nora vaiintinavu kia kaiqaaqaa raqikuka uva iriraiti, popohomanta kia kaiqavata varora.

⁶ Tekoa vatukaihainaaka vi kaiqara taiqa komanta Paseaara maaqu Joiadaava vo, Besodeaara maaqu Mesulaamiva vo, vitanta vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autuke, vi vaantaavuraraqı vau qentira, Jesana-Qentive turavata autu kora. Vika genti auvahini variaina katarira arute, viraqaahai genti taataute, *rokivata*, genti taurini kuvaite *ainiravata*, autuke vatora.

⁷ Vika vi kaiqara vare vaumanta Gibeonihainaava Melatiaava vo, Meronotihainaava Iatoniva vo, Gibeonihainaa vaiinti vonavu, Misipaahainaa vaiinti vonavu make, vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autuqi vivi, vuru *kamaanira* naavu vaunaini

taiq̄a kora. *Kamaanira* kaiq̄a vaiinti viva Iufaretisi Namari kuari avu ruhunkinaini vau vataraq̄aa raq̄ikuva vaura.

⁸ Vi vaiintinavuka vi kaiq̄ara vare vauvaro Hahaiaara maaqu Usieriva vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiq̄aa autu kora. Usieriva *kori* ori varakero viraq̄ohairo vo haika vo haika auti vau vaiintiva vaura.

Usieriva vira vuruvi vau vaantaavurara auti vauvaro Hananiaava, koqe untavi vau haikara auti vau vaiintiva, viva vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiq̄aa autuqi viharo Nora-Vaantaavurave tunaini vuru taiq̄a kora.

⁹ Vika vi kaiq̄ara vare vauvaro Hurira maaqu Repaiaava vo vaiinti hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiq̄aa autu kora. Repaiaava Ieruharemi hini vatukaq̄aa raq̄iki vau vaiintiva vaura.

¹⁰ Vika vi kaiq̄ara vare vauvaro Harumaapira maaqu Jedaiaava vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiq̄aa autu kora. Vi vaantaavurava Jedaiaara naavu tataaqa vaura.

Vika vi kaiq̄ara vare vauvaro Hasapaneaara maaqu Hatusiva vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara autu kora.

¹¹ Vika vi kaiq̄ara vare vaumanta Harimura maaqu Malkiavavata, Pahati-Moapira maaqu Hasupuvavata, vitanta vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiq̄aa autuke, *tauaa* vo, vira autu *Sitopu Tauaave* tura, viravata qaiq̄aa autu kora.

12 Vika vi kaiqara vare vauvaro Halohesira maaqu Salumiva vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autu kora. Salumira raavuranavu nai qora kahaquvaro viva vi kaiqara varora. Salumiva Ieruharemi hini vatukaqaa raqiki vau vaiintiva vaura.

13 Vika vi kaiqara vare vaumanta Hanunivavata, Sanoaa vatukaihainaakavata, vika qenti vo, vira autu Uqita-Qentive tura, qaiqaa autuke, qenti auvahini vau katarira arute viraqaahai qenti taataute, *rokivata*, qenti taurini kuvaite *ainiravata* autuke vate, viraqaahai vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autuqi vivi vukaiqaake 440 *mita* autuqi vi vuru Raha-Qenti tataaqa taiqa kora.

14 Vika vi kaiqara vare vauvaro Rekaapira maaqu Malakiaava vo vaiintinavu hampata Raha-Qenti vira qaiqaa autukero, qenti auvahini vau katarira arutero, viraqaahai qenti taataukero, *rokivata*, qenti taurini kuvaite *ainiravata*, autukero vatora. Malakiaava Beti-Hakeremi vatukaqaa raqiki vau vaiintiva vaura.

15 Vika vi kaiqara vare vauvaro Kolu-Hosera maaqu Saluniva, viva Misipaa vatukaqaa raqiki vauva, viva vo vaiintinavu hampata Aruvu-Namari-Qenti qaiqaa autu kora. Vika katari varake viraqohai qenti vira vuruvi vaunaini tintate, viraqaahai vika qenti vira qaiqaa autuke qenti auvahini vau katarira arute, viraqaahai qenti taataute, *rokivata*, qenti taurini kuvaite *ainiravata*, autuke vatora.

Vika vi kaiqara taiqake vira vuruvi, Sela Varuva tataaqa vau vaantaavurara, qaiqaa autu kora. Vi vaantaavurava avuhainaa vaiinti kaqava ututora tataaqa vaura. Vika vi vaantaavurara autuqi vivi, vuru Devitira vatukaini vi vau iriva vaunaini vuru taiqa kora.

¹⁶ Vika vi kaiqara vare vauvaro Asabukura maaqu Nehemiava, viva Beti-Su vatuka hiniqaa raqiki vau vaiintiva, viva vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autuqiro viro, Devitira quntama tora tataaqa, iqoka vaiintinavu naavu vaura, varuva namari vo vaunaini vuru taiqa kora.

Rivaira anku vi kaiqara varoka nutu

¹⁷ Vika vi kaiqara vare vaumanta Rivaira ankuqihai vaiinti vonavu vaantaavura vira vuruvi qaiqaa autu kora. Vika nutu vaireva:

Banira maaqu Rehumiva Rivaira anku vokuka hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autu kora.

Hasabiaava qiata vaiintivano Keira vatuka hiniqaa raqikiharo, nai vatukara iriharo Rivaira anku vokuka hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autu kora.

¹⁸ Henadaatira maaqu Bavaiva, viva Keira vatuka hiniqaa raqiki vauva, viva Rivaira anku vokuka hampata vaantaavura vira vuruvi vaura qaiqaa autu kora.

¹⁹ Jesuaara maaqu Eseva Misipaa vatukaqaa raqiki vauva, viva Rivaira anku vokuka hampata vaantaavura vira vuruvi vaura

qaiqaa autu kora. Vaantaavura viva vo naavu tataaqa vauvaro vi naavuva iqoka vaiinti vika náí auvihehavaa vato naavuva vaura. Vika vaantaavura vira qaiqaa autuqi vivi, vaantaavura kaantaraqaa vuru taiqa kora.

²⁰ Sabaira maaqu Barukiva Rivaira anku vokuka hampata vira vuruvi vau vaantaavurara autuqiro viviro, vuru Eliaasipira naavu qenti vaunaini taiqa kora. Eliaasipiva Kotira kaiqa vara amite vau vaiintinavuka vika qiata vaiintivano vaura.

²¹ Uriaara maaqu, Hakosira nainti Meremotiva, viva Rivaira anku vokuka hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autuqiro viviro, vuru Eliaasipira naavu hini viti vaunaini taiqa kora.

Kotira kaiqa vara amite vauka vikavata kahaqura

²² Ho Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vokukavata vi kaiqara vare vaura.

Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika Ieruharemi aaqaini vauka vika vaantaavura vira vuruvi vaura qaiqaa autu kora.

²³ Benaminika, Hasupuka, vitanta vo vaiintinavu hampata vira vuruvi náitanta naavu tataaqa vau vaantaavurara, qaiqaa autu kora.

Maseaara maaqu Ananiaara nainti Asariaava, viva vo vaiintinavu hampata nai naavu tataaqa vau vaantaavurara qaiqaa autu kora.

²⁴ Henadaatira maaqu Binuiva vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau

vaantaavurara qaiqaa autuqiro viviro,
kaantaaraqaa vuru taiqa kora.

²⁵ Usaira maaqu Palaiva vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autuqiro viviro *tauaa* vo, avuhainaara naavuqaahairo oru vu *tauaara*, vira qaiqaa autu kora. Vi *tauaava* maimaraara raqiki vau vaiintika vika naavu tataaqa vaura.

Parosira maaqu Pedaiaava vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autuqiro viviro,

²⁶ vuru kuari avu uruntonaini Namari-Qentive tunaini taiqa kora. Ieruharemi vatuka inaara autu vo Ofelive tunaini Kotira Naavuqi kaiqa varo vaiintinavuka vika naavu, vo naavu vo naavu mini vaura.

Kaiqa varoka vokuka nutu

²⁷ Vika vi kaiqara vare vaumanta Tekoa vatukaihainaaka, vika tota hoqaramake vaantaavura voqi autu koka, vika avuhainaara naavuqaahairo oru vu *tauaara* vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autuqi vivi, Ofeli vaantaavurave tunaini vuru taiqa kora.

²⁸ Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vokuka vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autuqi vivi, vuru taiqakora. Ohi-Qenti vaura viraqaahai ekaa vika nai naavu nai naavu tataaqa vau vaantaavurara qaiqaa autuqi vivi, vuru taiqa kora.

²⁹ Imera maaqu Sadokiva vo vaiintinavu hampata vira vuruvi nai naavu tataaqa vau vaantaavurara qaiqaa autu kora.

Sekaniaara maaqu Semaiaava vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autu kora. Semaiaava Kuari-Avu-Urinaihainaa-Qentiqaa raqikiharo vaura.

³⁰ Selemiaara maaqu Hanaaniaka, Salapira maaqu *nampa* 6 Hanunika, vitanta tota vaantaavura vona autu kotanta, vitanta vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autu kora.

Berekiaara maaqu Mesulaamiva vo vaiinti hampata vira vuruvi nai naavu tataaqa vau vaantaavurara qaiqaa autu kora.

³¹ Malakiaava *kori* ori varakeharo vo haika vo haika autuke vauva, viva vo vaiintinavu hampata vira vuruvi vau vaantaavurara qaiqaa autuqiro viviro, naavu vo vauraqaa vuru taiqa kora. Naavu viraqi Kotira Naavuqi kaiqa vare vau vaiintikavata, koqaa kaiqa vare vau vaiintikavata, vi ani vau naavuva vaura. Vi naavuva Maimaraara-Qenti tataaqa vauvaro vaantaavura kaantaraini *rumu* vovano vira tataaqa vaura.

³² Vaiinti vonavu, *kori* origohai vo haika vo haika autuke vau vaiintikavata, koqaa kaiqa vare vau vaiintikavata, vika vaantaavura kaantaraqihai qaiqaa autuqi vivi, ekaanaini vau vaantaavurara Sipisipi-Qenti vaura hoqarama tonaini vuru taiqa kora.

4

Navutaaka vikara naaraihama nimitora

¹ Iutaa vatanaaka Ieruharemi vaantaa vura qaiqaa auti vauvaro Sanbalaativa vi uvara

iruvaro vira arara itovaro viva tinavu Iutaara naaraihama timitaare tiro,

² oru nai kenauka nivuqaave, Sameria iqoka vaiintinavu nivuqaave, vaiharo tiharo, Ike, Iutaa vika vehi vaiinti nahenti variaka nana kaiqa vararekae auti variavo? Vika mintie tiavo: Tenavu homa Ieruharemi vaantaavura qaiqaa autu kararave. Tenavu Kotira *ofaa* iha quara amitaariraro viva tinavu kahaqirage tenavu vohaa enta kaiqa vareha vaantaavura vira qaiqaa autu taiqa kararave, tivakehae variavo? Haaru vaantaavura ravantiaqa keha iha quara kovaro vankoraiqaavi orivaqai maa entara vairave. Vika vi oriraqohai vaantaavura vira qaiqaa autu karerave tivakehae vi kaiqara vare variavo? tiro.

³ Sanbalaativa minti tuvaro vira tataaqa himpi vauva Amonihainaava Tobiaavavata tiharo, Vika kياما ho kempuka vaantaavura autukevarave. Qaakau vairi vovano vaantaavura viraqaa vaari ntairera, viva ekaarama rapatutuma vuanarove, tiro.

⁴ Vitanta tu uvara vo vaiintinavu viri ti tiva timumanta iri, te Kotira aareha tiha, Mpo, Kotio, vitanta tinavu naaraihama timiteha qora uva tiva taava náitantaqima variarire. Are qaqi kaira vo vaiintinavu vitanta vate haikara muara vare vitanta rumpa vare niaraini vo vatanaaka vataini vuru kaate.

⁵ Tenavu vaantaavura qaiqaa auti vauramanta vitanta tinavu naaraihama timiteha tinavu tauvaqa vauraa uva tiva timitaara kaara are kia tauru karaitira, vitanta qora kaiqa varaa uvaravata kia nunka nimitaane, ti.

⁶ Te minti tivake Kotira aaramake viraqaahai tenavu vaantaavura vira qaiqaa autuqi vuavaunara. Vaiinti nahenti vi kaiqara varaataa umanta vare vaihara ti, vika vaaka mia mantaraini vau vaantaavurara autuqi vivi, vuru tavaarana taiqa kovaro viri mantaraini vau vaantaavurava qaqi vaura.

⁷ Ho tenavu koqemake Ieruharemi vaantaavura qaiqaa autuqi viha, vo irirana vo irirana tinta kauramanta Sanbalaatika, Tobiaaka, vo vatanaaka Arapive, Amonive, Asadotive, vika hampata vi uvara iruvaro voqama kero nirara ite vaumanta vaura.

⁸ Vika tinavuara hampiqamavi vi kaiqara qaqira kaate ti, vika ruvaaqumavi vaiha Ieruharemi hampata iqoka raqi uvara evaara nai tiva ami nai tiva amiha vaura.

⁹ Minti ti vaumantavata, tenavu Kotira aaramaqa viha vaiinti vonavuara entaqivata aatitairaqaavata maimaraara raqiki timitaate tunara.

¹⁰ Minti turamanta Iutaa vokuka tiha, Oho, haaru vaantaavura ravantiaqako oriva airitahaa vona vona vaivaro airi kaiqavano qaqi vaivaro tinavu kaiqa vaiinti kempukavano taiqe vaivo. Mintira kaara tenavu kia ho qaiqaa vaantaavura vira vara vuru taiqa kararave, tura.

¹¹ Vika minti tumanta tinavu navutaaka tinavuara tiha, Vika kia tinavu tavaiqe tenavu vika ntaiharera evaara vivi, oru vika nivuqaa govaramavi vika arukaariraro vika kaiqavanovata taiqa vuarire, ti vaura.

¹² Iutaa vokuka tinavu navutaaka tataaqa vauka, vikavata votataa votataa tinavu viri tiva

timi tiha, Navutaaka hihai hihai ani ruvaaqumavi vaiha ninavu arireka auti variavo. Rauriha variate, tura.

¹³ Vika minti tumanta te iqoka paipeve, vaantaarave, huru vevave, kaiqa vaiinti nimi vikara tiha, Ne vo anku vo anku oru vaantaavura kia autinaini vona vona vaiha maimaraara raqikiha variate, ti.

¹⁴ Te tavauramanta vaiinti nahenti airi avu aato iri vaumanta te himpi, nora vaiinti vikaravata, autu vatauka vokukaravata, hinikukaravata, mintima ti: Kia navutaaka naatu qetaraiti, Nora Kotira kempukara noraiqaake iriteha variate. Vira kempukavano uritarakero vaimanta vaiinti nahenti vira kempuka aatu qeteha variarave. Virara irihama ne nenta qata vakaukave, nenta maaqu raavurave, nenta naatarave, nenta naavu maaqaave, virara virara irihama iqoka raquate, tunara.

¹⁵ Ho tinavu navutaaka iruvaro vika tinavu arireka evaara tivato uvava govarama vuvaro Kotiva vi aarara kuvaikomanta vika qaqirake vaumanta, tenavu ekaa anirante qaiqaa vaantaavura autuqi vi vaunara.

¹⁶⁻¹⁷ Ho vi entaraqaahai navutaa vika naatu tenavu maantimake kaiqa vare vaunara: Tinavuqihai vokuka kaiqa vare vaumanta vokuka qaqi vaiha *aini sioti* nonkuteha huruve vevave, vaantaarave, kainkeve, vi haikara vi haikara tote, nai kenaukaqaa maimaraara raqikiha vaura.

Minti vaumanta Iutaa vika qiata vaiintinavu ani vika tauvaqaini vaiha vika kahaqama nimate

vaura. Vaiinti vokuka vaantaavura vira auti vai haikara aq̄u vare vauka, vika hini kauquqohai vi haikara aq̄u vareha, hini kauquqohai auvihehavaa totaqi vi vaura.

18 Vokuka vaantaavura ori vuqike vate vauka, vika iq̄oka paipe náí taageni ntuvateha kaiqa vare vaura. Vaiinti vovano navutaaka anirara veve tiharo *aanumaara/noma* vuaqe vauva, viva ti aaqanto vaiharo ti avataqiro vi vaura.

19 Nora vaiintinavuve, autu vataukave, qaqi vaiinti nahentive, te vikara mintima ti: Vaantaavura viva vukai vaimanta tenavu niara kanta niara kanta vaihama vi kaiqara vare vauro.

20 Ne *aanumaara/noma* uva iri, vaakama te iainanaini ani ruvaaquma vuate. Kotiva tinavu Variqavano tinavuara iriharo vivama iq̄oka raqu timitaanarove, ti.

21 Te minti turamanta tinavuqihai hininavu vaantaavura viraqaa kaiqa vare vaumanta hininavu vaantaara tote vaiha maimaraara raqiki vaura. Vo enta vo enta vika aatitareva uraqaahai kaiqa hoqaramate varaqi vivi, entaqi uhai opu makauvano itoraqaa taiqake vaura.

22 Vi entara te ekaa vikara mintima ti: Ne nenta kaiqa vaiintinavu hampata kia nenta maaqaini entaqi vaitareka viraiti, Ieruharemi maaqiqaima variate. Ne ekaa maaqi vaiha entaqi maimaraara raqikiha, aatitairaqaqa kaiqa varaqi vuate, ti.

23 Minti tivake tenavu ekaa vaitarera iha kia tentanavu utavaaqa qaqini varake vaitaaina utavaaqara nonkiraiti, tenavu qaqi kaiqa utavaaqa vira hampata vaiteha, iq̄oka raqirera

qeramateha vaunarave. Ti kena vaiintinavuve, ti kaiqa vaiintinavuve, tiqaa maimaraara raqiki vaikave, tenavu ekaa tentanavu auvihehavaa vaqa ntuvateha vaunara.

5

Nehemiava vehi vaiinti nahenti kahaqama nimitora

¹ Ho yo entanavu aitaromanta Iutaa vaiinti nahenti vonavu nai kena Iutaa vaiinti nahenti hampata nuntu nauntu ti vaura.

² Vika hinikuka tiha, Tinavu vainti airitahaa variavaro tinavu karavano kiama airi vaivo. Tinavu kara kia vairera, tenavu qutuma virarave, ti.

³ Vinavuka minti tumanta vokuka tiha, Tenavu tentanavu navunaakaqihai monu vahuqa vare, kara koqaa unarave. Tenavu vi monura kia ho vika nai nimirera, vika tinavu naahove vatave naavuve varevarave, ti.

⁴ Vinavuka minti tumanta vokukavata tiha, Avuhainaa vaiintivano tinavu naahorave vatarave iriharo virara virara *takisi* aquate ti monuva kia vaimanta tenavuvata tentanavu navunaakaqihai vi monura vahuqa vare *takisi* aquakaunarave.

⁵ Mpo, tenavu tentanavu navunaaka aanante vohaa Iutaa vatanaakaqai vauramanta vika nora maarama tinavu timiavo. Vika vaintivarae koqeka variamanta tinavu vaintivarae qora vainti variavo? Aqao, vika vaintivata tinavu vaintivata vohaa qaramakema variavo. Minti iamantavata, tenavu kara naarirava ho variarire ti, tenavu tentanavu vaintivara tentanavu

navunaaka nimiaina aaravaqaima vaivo. Vaakama tinavuqihai vokiaka náí raavuranavu varake tinavu navunaaka nimiamanta vika qumina kaiqa nahenti variavo. Mpo, ti navunaaka vonavu tinavu vatavata naahovata varaara kaara tenavu tentanavu vainti kahaqiarira aarava kia ho vaimantama vauro, ti.

⁶ Vika minti tumanta te vika nuntu nauntu tura kaara ti tirara itomanta

⁷ te vika kahaqiaina aarara aato iriqi vivi, viraqaahai te nora vaiintinavuvata, *kamaanira* kaiqa varokavata naaramake, vika tiva nimi tiha, Ne nenta qaiqaa koqaa varerara iriha ne nenta qata vakaukavara nora maarama nimi variavo, ti.

Minti tivake te vi uvara avuqavu irera vaiinti nahenti ruvaaqumake

⁸ vikara tiha, Haaru tinavu qata vakaukavara Iutaa rumpa vare vuamanta vika vo vatanaaka qumina kaiqa vaiinti variaka, vikara tenavu vukaari utiha monu ruvaaqumake vo vatanaaka vi monura nimi, viraqaahai tentanavu qata vakaukavara qaiqaa maini ntita vare anunarave. Ho vate ne nora vaiintinavu nenta qata vakaukavaraqaa nora maara vataara kaara ni qata vakauka náí vaintivara ni nimiamanta vika ni qumina kaiqa vaiinti variarave. Ne vika kena Iutaa vatanaaka vaihavata, ne vika qoraiqama nimite variavo, turamanta vika kauriha kia uva tiraiti, evaara vaura.

⁹ Vika evaara vaumanta te qaiqaa tiha, Ne vare varia kaiqava qora kaiqama vaivo. Nenavu Kotira aatu qeteha avuqavu vaina kaiqaraqai varaataarave. Ne mintivera, vo vatanaaka

tinavu navutaaka kia vira kaara tinavu kaiqara qora kaiqave tivarave.

¹⁰ Tevata ti hampata kaiqa varaakavata, ti qata vakauka vonavuvata, tenavu vo vaiinti nahenti qaqi kauramanta vika tinavuqihai monuvata karavata vahuqa varaarave. Ho kaiqenavu vikara tiha, Ekaa vi monura kia tintanavu qaiqaa timiate.

¹¹ Nana nana *dinau*, monue, karae, *uainie*, *orivi* vahaverae, nenavu qaquirake kia tintanavu timiate tivakeha vika vatave, *uaini* naahove, kara naahove, *orivi* katari naahove, naavuue, ná qaqi nimiate, tunara.

¹² Te minti turamanta nora vaiinti vika tiriara tiha, Tenavu are tianantemake mintirerave. Tenavu vika i haikara ná qaiqaa nimiha vika *dinauvata* qaqira karerave, ti.

Vika minti tumanta te Kotira kaiqa vara amite vau vaiintinavuka naaramake, viraqaahai nora vaiintinavuara qaiqaa tiha, Ne nenta kauqu aiqigaa aqukeha vaaka tivataa uvara maa vaiintinavuka nivuqaa vaiha qaiqaa tiate, turamanta vika ná kauqu aiqigaa aqukeha Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika nivuqaa vaiha vi uvara tura.

¹³ Vika minti tumanta te tavuna teqoni rumpataunara qaqini varake vira rintatima keha vikara tiha, Niqihai vonavu ná kauqu aiqigaa aquke tivataa uvara raqa kaivera, Noravano Kotiva vi vaiintika maantima kero rintatima kairaro ekaa vika i haikava, naavuue vo haikave taiqa vuarire. Noravano Kotiva vi vaiintikaqaahairo ekaa vika i haikara vara kairamanta vika kia vo haikavata vataate,

turamanta ekaa mini ruvaaquma vuka tiha, Quqaave, tivake viraqaahai vika Kotira autu tuahere vaura. Te tavauramanta ekaa nora vaiintinavu nái kauqu aiqiqaa aquke tivato uvara kia raqa karaiti, koqema keha vi uvara avataqi vi vaura.

Nehemiava koqema kero vaiinti nahenti kahaqura

¹⁴ King Atasekesisiva 20 ihiara raqiki vau entaraqaahai te noraiqamavi Iutaa vataini *kamaanira* avuhainaa vaiinti vaiha vi kaiqara varaqi viha Atasekesisiva 32 ihiara raqiki vau entaraqaa te vi kaiqara tuta kaunara. Ho te 12 ihiara vi kaiqara varaqi viha te tenta qata vakaa hampata kia *kamaanira* kaama amito karara varake naunara.

¹⁵ Haaru ekaa *kamaanira* kaiqa vaiinti ti avuni kaiqa varoka vaiinti nahenti monuara naariha tiha, Ne vo enta vo enta 40 *silvaa* monu ti timiqe te tenta karavata *uainivata* varaare, ti vaurave. Vika minti tivakeha nora maara vaiinti nahentiqaa vate vaumanta vika kahaqi vau vaiintikavata nora maara vaiinti nahentiqaa vate vaurave. Ho te *kamaanira* avuhainaa vaiinti qamavi vaiha, kia te vika aanantaraiti, te Kotira aatu qeteha kia mintunara.

¹⁶ Te Ieruharemi vaantaavura qaiqaa autuainara virara noraiqaake iriha vi kaiqaraqai varaqi vunara. Ti kahaqi vau vaiintika, vikavata ruvaaqumavi vi kaiqara vare vaumanta tenavu mintiaqi viha, kia vata vo oru koqaa aqukeha varaunarave.

¹⁷ Te vi kaiqara vare vauramanta Iutaa vika nora vaiintive, *kamaanira* kaiqa vaiintive, vo

vatanaa vo vatanaaka Iutaa vata tataaqa variakave, vika vika 150navu vo enta vo enta ti naavuqi ani vaiha kara ne vaura.

¹⁸ Vo enta vo enta ti naavuqi kaiqa vare vauka purumakau vo aruke, sipisipi koqera 6navu aruke, kokoraara vonavuvata ruqutuke unta timitomanta te vi karara 150 vaiinti vika nimunara. Vika *uaini* ho naate ti, te ekaa 10 entaqaqa tenta naavuqi kaiqa vare vauka nititama kauramanta vinavuka *uaini* qaiqaavata vare ani vaura.

Te vi vaiintika kara nimiha kia te qaqi vaiinti nahentiara *takisi* aqukeha monu timiqe vi karara varaare tiraiti, te vika nora maaraqi vaurara iriha, te vikaqaqa maara voqavata vataarorave ti, kia te minti tunara. Te avuhainaara *kamaanira* vaiinti vaiha te minti tiarirava ho vaimantavata, kia te minti tunara.

¹⁹ O Kotio, te ai aareha mintima turo: Te vaiinti nahenti kahaqama nimite vaunarara iritehara ti koqema timitaane, turo.

6

Navutaaka qaiqaa vira qoraiqama amitareka auti vaura

¹ Tenavu vaantaavura qaiqaa autuqi vivi, vuru taiqa kauraro kia irira voqavanovata vauvaro, vaantaavura qentinavu qaiqaa vuvataarirava viva qaqiqai vaumanta tinavu navutaaka Sanbalaativa vo, Tobiaava vo, Arapihainaa vaiinti Gesemuva vo, vo vaiintinavuvata, vi uvara irura.

² Tenavu vaantaavura taiqa kauna uvara navutaaka iri, Sanbalaatika Gesemuka tini uva

varake mintima ti: Nehemio, are Ono Uqitaini vo vatuka vainanaini tuvu vairaqe tetanta ai vataake uva tiare, tumanta te iruramanta vitanta ti mintamake qoraiqama timitareka auti vaumanta te kia mini viraiti,

³ vitantaini uva varake tiha, Te Nehemiaka nora kaiqa varehara ti, kia te mini otu virerave. Te nitanta tavarera mini otu vuari maini kia kaiqa varevorave, ti.

⁴ Te minti turamanta vitanta erakaimaante tataa vohaa uvaqai vara komanta tevata erakaimaante tataa vohaa uvaqai varakeha tiha, Kia virerave, tunara.

⁵ Te minti turaro Sanbalaativa qara vo ntuva kero, ekaa vo vaiinti vo vaiintivata vi uvara ho kaara ntuata tiro, viva vi qarara kia naavumakero taatau karaitiro, nai kaiqa vaiinti vo atitovaro viva vi qarara qaqi varero viri ti timura.

⁶ Qara viraqi mintima tiro:

Vo vatanaa vo vatanaaka ni Iutaa vatanaa auvahini variakaqi uva vovano vi ani vaivo. Gesemuvavata vi uvara iriro tiriara vi uvava quqaa uvama vaivo tirave. Vi uvava mintima tivo: Ne Iutaa vatanaaka kia King Atasekesisira, vira vevaaraini vaireka, auti vaihara ti, ne Ieruharemi vaantaavura qaiqaa auti variarave. Nehemiava nai noraiqama viro Iutaa vatanaakaqaa raqikiare tiro,

⁷ viva paropeti vaiintinavu nititama kaimanta vinavuka Ieruharemiqi vaiha vaiinti nahentiara tiha, Nehemiava vivaqaima tinavu avuhainaa vaiintivanoma vaivo, ti variarave. Vi uvava mintimakero vi ani vaivo. Ho, Nehemio,

King Atasekesisiva vivavata vaakama vi uvara irianarove. Virara irihara are aniqetanta vohaaraqi vaiha vi uvara avuqavu iare, tiro.

⁸ Sanbalaativa minti tumanta te qaiqaa uva varake nariara mintima ti: Kia are tiana uvava voqavanovata quqaa uva vaivo. Are nena avu aatoqihaira vi uvara irikehara unama tiaro, tunara.

⁹ Tinavu navutaaka tinavuara vika qeteha vi kaiqara qaqira kaate ti, vika una uva ti vaura kaara te Kotira aareha mintima ti: Mpo, Kotio, are ti kempukaiqama timitairaqe te vi kaiqara ho varaare, tunara.

¹⁰ Vi entara Mehetabelira nainti, Delaiaara maaqu Semaiaava rovava varero kia nai naavuqihairo ho veva ntaariva vaumanta te vira tavarera vunara. Te viva unaini oruntauraro viva tiriara tiharo, Ai navutaaka ai arukareka anima variavo. Vika vo enta entaqima ai arukareka anivarave. Kaiqetanta oru Kotira Naavuqi oriqete qenti tintate viraqi kukeqavi variare, tiro.

¹¹ Viva minti tumanta te nai tiva ami tiha, Aqao, kia te qetara vaiinti vaihavauve oru kukeqavi vairarave. Hauri te tenta qaqi variqi vuainarara iriha mini vuarorave. Kia te mini virerave, ti.

¹² Te minti tivake iriavauraro ti aato kenko tumanta te tiha, Oho, kia Kotiva Semaiaarara vi uvara tiane tivarovauve tivo. Tobiaaka Sanbalaatika vira qataru monu amiha vi uvara tiane tiavaroma tivo.

¹³ Vitanta tiriara viva qetakero qora kaiqa vareharo kaurira haika varairaro vira autuvano

vataini tuvi vuarire ti, Semaiaarara vi uvara tiane tivakeha vira qutaru monu amura.

¹⁴ Viraqaahai te Kotira aareha mintima ti: Kotio, are Tobiaaka Sanbalaatika varaa kaiqara irihara vitanta ntaihaane. Paropeti nahenti Noadiaarave, vo paropeti vaiintinavuve, are vikaravata iritaane. Vikavata tiriara aatu itaarire ti, una uva tiriara ti variarave, ti. Te Kotira aareha minti tunara.

Vaantaavura autu vuru taiqa kora

¹⁵ Ho tenavu Ieruharemi vaantaavura qaiqaa autuqi vivi, 52 entanavu varake, Eluli* tora 25 entaqaqa vaantaavura vira taiqa kaunara.

¹⁶ Tenavu vaantaavura vira taiqa kauramanta tinavu navutaaka vona vona tinavu auvahini vauka, vika vi uvara iri, geteha tiha, Oho, vika Variqavano vika kahaqimanta vi kaiqara vara vuru taiqa kaavo, tuvaro vika nai mahuta tu uvavavata vatainiqama vura.

¹⁷ Vi entara Iutaa nora vaiinti vonavu airi qara vara kovaro Tobiaava unaini vuvaro Tobiaavavata vika nai qara qaiqaa nimite vaura.

¹⁸ Tobiaara airaaviva Araara maaqu Sekaniaava Iutaa vaiintivano vauvaro Tobiaara maaqu Johanaaniva Iutaa nahenti varatero vaura. Vi nahentiva Berekiaara maaqu Mesulaamira raavuravano vaura. Tobiaara airaavivavata vira naaqutuvanovata Iutaa vatanaaka vaurara ti, airi Iutaa vika Tobiaara kahaqireka vira mantaraini vaura.

¹⁹ Ho vika aninte tiriara tiha, Tobiaava minti mintima kero koqe kaiqa vare vairave, tivakeha

---

* **6:15:** Eluli tora = September

vika te tuna uvaravata vira vuru tiva ami vaura.
Mintuvaro Tobiaava tiriara qetaarire tiro, airi
qara tini varake vaura.

7

¹ Ho tenavu vaantaavura vira taiqake,
vaantaavura qenti, vo qenti vo qenti
vaaviaramate, viraqaahai qentiqaa raqiki
vaiintinavukave, ihi tikave, Rivaira ankuqihai
Kotira kaiqa vara amitekave, vika vika kaama
taunara.

² Te taara vaiinti Ieruharemiqaa raqikiate ti,
tenta qata Hanaanirave, iqoka vaiinti qaa
raqikura Hananiaarave, vitanta noraiqama
kaunara. Hananiaava Kotira aatu qeteharo
avuqavu ni vaurara tiro, viva ni vau okarava
uritarakero nai hana vaiinti hinikuka nu
okararavata aatara kora.

³ Te vitantara tiha, Netanta timanta ekaa enta
toqaqi vaantaavura qentinavu kiama vaaka
qantuara karaiti, vaivaro kuarivano uruntero
anomakero itainaraqaa qentinavu qantuara
kaate. Kuarivano ruhunkireva inaraqaa
qentinavuqaa raqikika qenti vinavura tintate,
taurini tinte *ainiravata* veta vate, taiqake vuate.
Netanta timanta mintiaqi vuate, tunara.

Te qaiqaa vitantara tiha, Netanta
Ieruharemiqihai vaiinti vonavu kaama taimanta
hininavu voqi voqi maimaraara raqiki
vaimanta, hininavu nai naavu maaqa vainaini vi
aniha maimaraara raqikiate, tunara.

Isareri vo vataihahi orurante anuka vika nutu

⁴ Vi entara Ieruharemi vatukavano nora
vaumantavata, kia airi vaiinti nahenti viraqi

vaumanta kia airi naavu maaqavata viraqi kaqate vaura.

⁵ Mintuvaro Kotiva vo uva ti aatoqi vatomanta te vi uvara avateha ekaa vaiinti nahenti nutu vukuqi vainara tavaariraro vika nutu viraqi vairove kiae vairove tivake, vaiinti nahentive, vika nora vaiintinavuve, vo kaiqa vo kaiqaqaa raqiki vaukave, ekaa vika vika vohaaraqaa ruvaaquuma kaunara. Te vo vuku varake tavauraro vi vukuraqi vo vataihai hoqare orurante ani Iutaini vau vaiinti nahentika nutu vaura. Vi vukuraqi vaiinti nahenti nutu vaireva maantima vaura:

⁶ Haaru King Nebukanesaava Iutaa vaiinti nahenti rumpa varero vuru nai maaqa Babironini kokaqihai maa vaiinti nahentika qaiqaa orurante Iutaa vataini, nai hoqare vau vatukara Ieruhareminive, vo vatuka vo vatukainive, ani vaura.

⁷ Vika qaiqaa ani vaumanta vika nora vaiintinavu Serubabelivave, Iosuaavave, Nehemiavave, Asariaavave, Ramiaavave, Nahamaanivave, Motekaiavave, Bilisaanivave, Misiperetivave, Bikivaivave, Nehumivave, Baanavave, vinavukavata vika hampata orurante anura.

⁸ Babironihai orurante anuka vika anku nutuvata, vika *nampavata* maantima vaura:

Parosira anku 2,172

⁹ Sefatiaara anku 372

¹⁰ Araara anku 652

¹¹ Pahati-Moapira anku (Jesuaara

vaintivaravata Ioaapira vaintivaravata) 2,818

¹² Elaamura anku 1,254

¹³ Satura anku 845

- 14 Sakaira anku 760
 15 Binuira anku 648
 16 Bebaira anku 628
 17 Asagaatira anku 2,322
 18 Adonikaamira anku 667
 19 Bikivaira anku 2,067
 20 Adinira anku 655
 21 Atera (vira vo autu Hesekiaara) anku 98
 22 Hasumura anku 328
 23 Besaira anku 324
 24 Haripira anku 112
 25 Gibeonira anku 95
 26 Vika vika orurante anumanta vo vaiinti nahentinavuvata orurante ani haaru nai kaivaqaukavara vau vatukara, vo vatuka vo vatukaini ani vaura. Vi vatukara autuvata vaiinti nahenti *nampa*avata maantima vaura:
     Betarihemi vatukavata, Netofa vatukavata
 188
 27 Ananoti vatuka 128
 28 Beti-Asamaveti vatuka 42
 29 Kiriati-Jearimi vatukavata, Kefira vatukavata, Berotira vatukavata 743
 30 Raama vatukavata, Geba vatukavata 621
 31 Mikimaasi vatuka 122
 32 Beteli vatukavata, Ai vatukavata 123
 33 Nebo vatuka *nampa* 2 52
 34 Elaamu vatuka *nampa* 2 1,254
 35 Harimu vatuka 320
 36 Ieriko vatuka 345
 37 Loti vatukavata, Haditi vatukavata, Ono vatukavata 721
 38 Senaa vatuka 3,930
 Vika vika vihai orurante vi vatukara vi vatukara mini ani vaura.

³⁹ Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika ankuqihai vo vaiintinavu orurante Ieruharemini anura. Vika anku nutuvata vika *nampavata* maantima vaura:

Jedaiaara anku (vika kaivaqava Jesuaara)
973

⁴⁰ Imerira anku 1,052

⁴¹ Pasurira anku 1,247

⁴² Harimura anku 1,017

Vika vikavata vihai orurante Ieruharemini ani vaura.

⁴³ Rivaira ankuqihai vaiinti vonavu vihai orurante Ieruharemini anura. Vika anku nutuvata vika *nampaavata* maantima vaura:

Jesuaara ankuvata Katmielira ankuvata (vi ankutanta kaivaqava Hodaviaava) 74

⁴⁴ Kotira Naavuqi vaiha ihi ti vau ankuka vika kaivaqava Asaapiva 148

⁴⁵ Kotira Naavuqaa maimaraara raqiki vau ankuka, Salumira ankuve, Atera ankuve, Talamonira ankuve, Akupira ankuve, Hatitaara ankuve, Sobaira ankuve 138

Vika vikavata vihai orurante Ieruharemini ani vaura.

⁴⁶ Kotira Naavuqi qaqi kaiqa vare vau ankukaqihai vaiinti vonavu vihai orurante anura. Vika ankunavu nutu maantima vaura:

Sihaarave, Hasufaarave, Taboaatirave,

⁴⁷ Kerosirave, Siaarave, Padonirave,

⁴⁸ Lebanaarave, Hagabaarave, Salmairave,

⁴⁹ Hanaanirave, Gidelirave, Gahaarave,

⁵⁰ Reaiaarave, Resinirave, Nekodaarave,

⁵¹ Gasaamurave, Usaarave, Paseaarave,

⁵² Besairave, Meunimirave, Nefusesimirave,

⁵³ Bakabukirave, Hakufaarave, Hahurave,

⁵⁴ Basalutirave, Mehidave, Hasaarave,

⁵⁵ Bakosirave, Siseraarave, Temaarave,

⁵⁶ Nesiaarave, Hatifaarave.

Vika vikavata vihai orurante Ieruharemini ani vaura.

⁵⁷ Haaru Soromonura kaiqa vaiintinavu vika nainti vo anku vo ankuvata orurante anura. Vi ankuka nutu maantima vaura:

Sotairave, Soferetirave, Peridaarave,

⁵⁸ Jalaarave, Dakonirave, Gidelirave,

⁵⁹ Sefatiaarave, Hatilirave,

Pokereti-Hasebaimirave, Emonirave, vika vikavata vihai orurante Ieruharemini ani vaura.

⁶⁰ Kotira Naavuqi qaqi kaiqa varo vaiintikavata, Soromonura kaiqa vaiintinavu vika naintinavuvata, vihai orurante anu vaiintika vika 392 vaiintinavu vaura.

⁶¹⁻⁶² Vaiinti vonavu 642navu Tel-Mela vatukaihaive, Tel-Hasa vatukaihaive, Kerupi vatukaihaive, Adoni vatukaihaive, Ime vatukaihaive vihai vihai anura. Vi ankuka taaramo ankuqihai Delaiaara ankuve, Tobiaara ankuve, Nekodaara ankuve, vaura. Vika kia ná kaivaqaukavara nutu kankomake irurara ti, vika Isareri ná kaivaqaukavara okara numiqe aarava kia ho vaura.

⁶³⁻⁶⁴ Vo ankunavu Hobaiara ankuve, Hakosira ankuve, Basalaira ankuve, vika tiha, Tinavu kaivaqaukavara Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vaurave, tuvarovata, vika kaivaqaukavara nutu kia vukuqi vaura. (Haaru Gileaati vatukaihainaa vaiinti vovano Basalaira raavura vara tero vaura. Vi vaiintiva nai airaavira autu naiqaa ntava tora.) Ho vika nutu vukuqi qumina ranta tavovaro kia vaumanta

Isareri nora vaiintinavu vika qioqamate tiha,
Nenavu kiana ho Kotira kaiqa vara
amitevarave, tura.

⁶⁵ Vika minti tuvaro *kamaanira* avuhainaava
vivavata tiharo, Kotira iha quara amite
kararavata nenavu kia ho nevarave. Nenavu
vaivaro naantiara Kotira kaiqa vara amite vaina
vaiintiva, viva *Urimi Tumimi* * okara kankoma
kero tavairava vairera, vi vaiintiva ninavu uva
homa avuqavuqama nimitaanarove, tura.

⁶⁶ Ho ekaa Isareri rumpa vare vuru konaihai
orurante anuka vaireka, 42,360 vaiinti nahenti
vaura.

⁶⁷ Vika mintima vaumanta vika kaiqa vaiinti
nahenti 7,337 vaumanta vika ihi tiva nimite
vauka 245 vaura.

⁶⁸⁻⁶⁹ Vika ohi 736 vauvaro kameri 435
vauvaro vika donki 6,720 vauvaro vika
mulivata 245 vaura. †

⁷⁰⁻⁷² Kotira Naavu qaiqaa kaqerara iriha airi
vaiinti nahenti maantimake monuve, vo haika
vo haikave, ruvaaquma kora:

Kamaanira vaiinti avuhainaava:

kori ori vira maaravano 8 *kilo*

kori origohai aututo tanura 50navu

Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika
utavaaqa 530navu.

Vo anku vo anku vika nora vaiintinavu:

kori ori vira maaravano 168 *kilo*

silvaa ori vira maaravano 1,250 *kilo*.

---

* **7:65:** Urimi Tumimi okara vaireva, Kotira kaiqa vara amite vau
vaiintiva oritanae vara kero viraqohairo Kotira muntukavano
vai okarara kankoma kero iri vaura. Vi okarara kia tenavu
kankomake irunara. (Kis 28:30) † **7:68-69:** *muli* vaireva, vira
qova donkivano vaivaro vira nova ohi vaira. English = mule

Qaqi vaiinti nahenti:

kori ori vira maaravano 168 *kilo*

silvaa ori vira maaravano 140 *kilo*

Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika

utavaaqa 67navu.

Mintimake Kotira Naavuara iriha vi haikara vi haikara ruvaaqumake vatora.

⁷³ Ho Kotira kaiqa vara amite vaukave, Rivaira ankuqihainaukave, Kotira Naavu qentiqaa raqiki vaukave, Kotira Naavuqi qaqi kaiqa vare vaukave, ihi tiva nimate vaukave, Isareri hini vaiinti nahentive, vika vika nai vatuka nai vatukaini orurante ani vaura.

8

Esraava Kotira vukuqihairo kaara ntura

¹ Ho ekaa Isareri nai vatuka nai vatukaini ani vauvaro 7 tora anintomanta 1 entaqa ekaa vaiinti nahenti Ieruharemini oru Namari-Qenti tataaqa nora vatuka vaunaini ruvaaqumavi vaura. Vika mini vaiha Kotira kaiqa vara amite vau vaiintira vo Esraarara tiha, Kotiva Mosira tiva amu uvara are vi vukura varera vi uvara kaara ntuva timitaane, tura.

² Vika minti tuvaro Kotira kaiqa vara amito vaiintiva Esraava Kotiva uva tivatova viraqi vau vukura varakero vaiinti nahentivata, vika vaintivara uva ho irukavata, vaunaini vura.

³ Viva Namari-Qenti tataaqa nora vatuka vaunaini vaiharo, vaaka toqaqi hoqaramatero vi vuk uraqihairo kaara ntuvaqiro vuvaro kuarivano qiataqaa uruntora.

Esraava Kotiva Mosiraqaa tivato uvara kaara ntuvaqiro vi vaumanta vaiinti nahentivata, vika

vaintivara uva ho irukavata, ekaa vika náí aato
Esraara amiha vi uvara iri vaura.

⁴ Esraava vukuqihairo uva kaara ntuarire ti,
vika tainta naavu vo kantaagaini kaqa
amitovaro Esraava viraqi himpi vaumanta
vaiinti vonavu vira hini hini himpi vaura.

Vira kauqu tanaraini Matitiava vo, Semaava
vo, Anaiaava vo, Uriaava vo, Hilikiava vo,
Maseaava vo, vaumanta vira kaanaagaini
Pedaiaava vo, Misaeliva vo, Malakiaava vo,
Hasumuva vo, Hasabadanaava vo,
Sekaraiaava vo, Mesulaamiva vo, vaura.

⁵ Esraava kantaagaini himpите vaumantara ti,
ekaa vaiinti nahenti vira taveva ho vaura.
Mintuvaro Esraava vuku vira varakero
qantuaromanta vaiinti nahenti tave, viraqaahai
vika ekaa vataihahi himpi vaura. Vika himpi
vauvaro Esraava tiharo, Noravano Kotiva
vaimanta kaiqe tenavu vira autu tuahera kaare.
Viva uritarakero vai Variqave, tiro.

⁶ Esraava minti tumanta ekaa vaiinti nahenti
náí kauqu vara virini tuaherake tiha, Quqaave,
quqaave, ti vaura. Minti tivake vika vataini
kankakaavi vaiha nai viri vataini vateha Kotira
autu tuaherake vaura.

⁷ Vika mintimake, viraqaahai qaiqaa ekaa
himpì vauvaro Esraava Kotiva Mosiraqaa tivato
uvara kaara ntuvaqiro vi vaumanta Rivaira
ankuqihahi vaiinti vonavu ekaa vi uvara okara
vutuke vaiinti nahenti tiva nimi vaura.

Jesuaavave, Banivave, Serebiaavave,
Jaminivave, Akupivave, Sabetaivave,
Hodiaavave, Maseaavave, Kelitaavave,

Asariaavave, Josabaativave, Hanaanivave,
Pelaiaavave,

⁸ vinavuka Esraava tu uvara tuqantaake
vaiinti nahenti ho iriate ti, vi uvara okara
vutuke vika tiva nimi vaura. Vaiinti nahenti
rumpa vare vuru konaini vaiha, vika Araami
uva iriha, náí Hiparu uva tauru korara ti,
vinavuka mintura.

⁹ Kotiva Mosiraqaa tivato uvara Esraava kaara
nti vaumanta vaiinti nahenti vi uvara okara
iruvaro vika muntuka qoraiqumanta iqi rate
vaura. Mintumanta *kamaanira* avuhainaava
Nehemiava vo, Esraava Kotira kaiqa vara amite
vau vaiintiva kankoma kero Kotira uva tiva nimi
vauva vo, Rivaira anku uva tuqantaake tiva nimi
vauka vo, vinavuka vaiinti nahentiara tiha, Kia
iqi rataate. Maa entava vaireva, Nora Kotira ni
Variqa vira entave. Virara iriha hauri ni
muntuka qoraiqira iqi ratevorave.

¹⁰ Ho ne nenta maaqaini oru vaiha nora kara
autuke neha, nenta kara viravata *uainivata*
rairake karara aavoqikavata nimiate. Maa
entara Nora Kotira entaqaa ni muntukavano
qoraiqiantorave. Ne Nora Kotirara quaheha
vaivaro Noravano Kotiva ni kempukaiqama
nimitaarire, tura.

¹¹ Rivaira anku vikavata vaiinti nahentiqi vi
aniha tiha, Ni muntuka qihaaqama kero
variarire. Maa entara nora enta Kotira entave,
tumanta

¹² vaiinti nahenti vinavuka uva iri, nai maaqa
nai maaqa oru vaiha quaheha karavata
namarivata neha, kara rairake vokukavata nimi

vaura. Vika Kotiva Mosiraqaa tivato uva okarara irihara ti, vika mintura.

Vaiinti nahenti haraara naavuqi oru vaura

¹³ Mintumanta vira qararaa ekaa vo anku vo ankuqihai qiata vaiintivata, Kotira kaiqa vara amite vaikavata, Rivaira anku vonavuvata, vika vika Esraava vaunaini oru Kotiva Mosiraqaa tivato uvara kankomake iri varareka vura.

¹⁴ Ho vika Esraava vaunaini oru vaiha Noravano Kotiva Mosiraqaa tivato uvara qaiqaa iriqi vura. Vika iriqi viha vo uva ranta kovaro vi uvava Nora Kotira uva viva mintima tiro: Ne Isareri vo ihi vo ihi 7 toraqaa haraara naavu vokira kaqateha viraqi variqi vuate, tura.

(Wkp 23:33-43; Lo 16:13-15)

¹⁵ Vika vi uvara rantake iri tiha, Ike, tenavuvata maa entara vi uvara iriha mintiataarave, tivakeha vika uva vara kovaro Ieruhareminivata, Iutaini vo vatuka vo vatukainivata vura. Vika varako uvava mintima tiro: Ne oru aiqinaihai toqera kaarave, *orivi* kaarave, vo katari vo katari kaarave, teqa vare ani Kotiva Mosiraqaa tivato uvava tuntemake, haraara naavu vokira kaqaate, ti.

¹⁶ Vika minti tumanta vaiinti nahenti vi uvara iri, oru katari kaara teqa vare vuru nai naavu qiata tanuquraqaave, avutaqive, Kotira Naavu naantegaraini vau vatukaraqaave, vaiinti nahenti ruvaagumavi vau vatukaraqaave, Namari-Qenti tataaqave, Efaraimu-Qenti tataaqave, mini mini haraara naavu maqa kaqate vaura.

¹⁷ Vaiinti nahenti rumpa vare vuru konaihai orurante anuka, vika ekaa haraara naavu

maaqa kaqate, vo entanavuara viraqi variqi vura. Haaru Nunira maaqu Iosuaava vau entava taiqoraqaahai Isareri vika kia qaiqaavata mintimake variqi vura.

Ho vi entara Kotira uva *vukuqi* gara ntuvatora tave, viraqaahai qaiqaa vika haraara naavu maaqa hoqaramake kaqa teha viraqi vaura. Vika qaiqaa mintihara ti, ekaa Isareri voqamake quaheha vaura.

¹⁸ Vika quaheha 7 entara haraara naavuqi variqi vura. Vi entara ekaa vo enta vo enta Esraava Kotiva Mosiraqaa tivato uvara gara ntuvato vukuraqihairo kaara ntumanta vaiinti nahenti iri vaura. Mintiaqi viha 7 enta varake, vira qararaa 8 entaqaa Kotiva vukuqi tuntemake, ekaa Isareri vika vohaaraqi ruvaaqumavi vaiha Kotira autu tuahera amitora.

9

Vika nái qora kaiqa varo uvara tiva qovaramake vaura

¹⁻² Ho vi torara 24 entaqaa Isareri vika qaiqaa ruvaaquma vura. Vika nái qora kaiqa varo kaiqara virara ike mpo tura Kotiva tavaarire ti, vika kia vo vatanaaka hampata vairaiti, náiqai vaiha, kara auramate, kovaara utavaaqa nonkute, hanta varake nai qiatagaqa aquteha vaura. Vika mintimake himpi vaiha, nái Kotira uva raqako uvara tiva qovaramaqa viha, nái kaivaqaukavara qora kaiqa varo uvaravata tiva qovarama kora.

³ Vika ruvaaqumavi himpi vauvaro Noravano Kotiva Mosiraqaa tivato uvara vukuqihairo 3

auara kaara ntuva nimitomanta viraqaahai vaiinti nahenti 3 *auara* vaiha náí qora kaiqa varo uvara tiva qovaramake Nora Kotira náí Variqa autu tuahereha vaura.

⁴ Vika ruvaaqumavi vaumanta Rivaira anku vonavu kantaaga taintaqa himpi vauka Jesuaavave, Banivave, Katmielivave, Sebaniaavave, Bunivave, Serebiaavave, vo Banivave, Kenaanivave, vinavuka taintaqa vaiha Nora Kotira náí Variqa aareha vaura.

⁵ Vika mintumanta Rivaira anku vonavu Jesuaavave, Katmielivave, Banivave, Hasapaneaavave, Serebiaavave, Hodiaavave, Sebaniaavave, Petahiaavave, vika tiha, Ne ekaa himpi vaiha Nora Kotira nenta Variqa autu tuahera kaate. Kaiqe tenavu ekaa enta ekaa enta vira autu tuaheraqi vuare, tivake Kotira aareha mintima ti:

Ai autuvano uritarero koqe autu vairara ti, tenavu ai autu koqemake tuahera kaarirava kia ho vaivo.

⁶ Noravauvo, areqaima Noravano Kotiva varianarave.

Naaruvaini vai haikarave, opu makau niaraini vai haikarave, maa vatarave, maa vataraga ekaa haika vairavata, nora namarivata, ekaa namariqi vai haikaravata areqaima autukera vataanarave.

Ekaa qaqi variqi vi varia haikauka variavara are nena vika qaqi variqi vi haikara nimiaramantara ti, vika qaqi variqi vi varianarave.

Naaruvaini variaka airitahaa ekaa vika ai autuma tuaherake variavo.

⁷ Are Noravano Kotiva Variqavano vaihara haaru tinavu kaivaqara Eparaamira kaama tera, Uri vatuka Babironi vataihaira vira vita varera, qaraaka autuvata ntava tehara virara Eparahaamirave, tianarave. (Okara 11:31; 17:5)

⁸ Are vira vita varera vo vataini kera tavaararo Eparahaamiva ariara kempukaiqama kero iriqiro vi vai vaiintiva vairave.

Viva mintimakero vaivara are vira vataakera vaihara uva vo vataanarave.

Are nena kauqu aiqiqaa aqukehara virara tihara, Kenaani vatanaaka vatave,

Hiti vatanaaka vatave, Amo vatanaaka vatave, Peresi vatanaaka vatave,

Jebusi vatanaaka vatave, Girigaasi vatanaaka vatave,

ekaa vi vatara vi vatara ai amiariraro ai vaintivara vatama varianarove, tianarave. (Okara 15:18-21)

Are avuqavu kaiqa vare variaravara tira, are nena kauqu aiqiqaa aqukera tivataanara kia qaqira kaanarave.

⁹ Haaru tinavu kaivaqaukavara Isipini variamanta Isipi vatanaaka vika qoraiqama nimateha nora maara vikaqaa vate variara are tavaanarave. (Katu Varora 3:7)

Ho tinavu kaivaqaukavara Isipi mini ke Naare Namari vainaini anintaamanta Isipi iqoka vaiinti vika ntaihareka auti variavara are tinavu kaivaqaukavara mpo ike tia uvara irianarave. (Katu Varora 14:10-12)

¹⁰ Pero vaiintivanove, Isipi nora vaiinti

vikave, Isipi vaiinti nahentive,
 tinavu kaivaqaukavara qoraigama nimitaha
 nora maara vikaqaa vate variavara are vika
 kahaqama nimitihara nora kaiqa, vo kaiqa vo
 kaiqa qovarama kehara náivata qoraigama
 nimitaanarave. (Katu Varora 7:8-12:32)
 Are mintima kaanarara tiro, ai autuvano
 noraiqama viro vairave.

Maa entaravata ai autuvano nora
 autuqaima vaivo.

¹¹ Tinavu kaivaqaukavara Naare Namari
 hini mantaraini variavara are namari viraqi
 aahara aara autu nimitera vika ntita varera
 hini mantaraini vuru kaanarave.
 Viragaahaira are Isipi iqoka vaiinti vika
 ntataqi aniaka namariqi raqutu kaanarave.
 Ori aqukaivaro namariqi otu vintemake, vika
 namariqi otu vuarave. (Katu Varora 14:21-29;
 15:4-5)

¹² Vi entara aatitairaqaa are quromura
 vaavi viraqi vaihara, avuni vihara tinavu
 kaivaqaukavara aara numiqaanarave.

Entaqi iha vaavi ite viraqi are vaihara,
 tinavu kaivaqaukavara aara ataama nimate
 varianarave. (Katu Varora 13:21-22)

¹³ Ho are mintiaqira vuaramanta vika Sainai
 Aiqinaini anintaavara are naaruvaihaira tuvu
 Sainai Aiqinaqaa vaihara, tinavu
 kaivaqaukavara nena vaiinti nahenti uva tiva
 nimianarave.

Are vika koqe uva vaiinti nahenti avuqavu
 ni okarara, vo uva vo uva vika tiva
 nimianarave.

¹⁴ Are vika tiva nimihara 7 entara, vi entava

tinta entama varianarove tivakera, vaiinti nahenti ai uva, vo uva vo uva ho iriate tira, are Mosira ekaa vi uvara tiva amianarave. (Katu Varora 19:18–23:33)

¹⁵ Tinavu kaivaqaukavara voqamake karara naataa iavara are naaruvaihainaa kara vika nimiamanta naarave. (Katu Varora 16:4)

Vika namariara voqamake naataa iavara are ori noraqihaira namari qovarama kaaramanta naarave. (Katu Varora 17:1-7)

Are vikara tihara, Te kauqu aiqiqaa aquke vi vatara ni nimirave tunara, ne vi vatarama oru varaate, tianarave. (Lo 1:21)

¹⁶ Ho are minti minti iaramantavata, tinavu kaivaqaukavara kia ariara noraiqaake iriraiti, vika nai antuqagai avateha qora kaiqagai varaqi viha kia ai uva, vo uva vo uva iriarave.

¹⁷ Vika kia ai uva iriataa imanta vaiha, are nora kaiqa, vo kaiqa vo kaiqa vara nimitaanara, viraravata tauruke variarave.

Vika avu aatovano kempukaiqimanta vika nariaraqai iriha tiha, Kaiqe vaiinti vo noraiqama kaariraro viva tinavu tivita varairaqe tenavu qaiqaa anirante Isipi vatanaaka paanaa kaiqa vara nimitaare, tiarave. (Kaara 14:1-4)

Vika minti iavaravata, are kia vika qoririma nimitaanarave.

Are Variqavano vaihara are vaaka vaiinti qora kaiqa varaa uvara nunka nimitareva auti variaravave.

Are vaiinti nahenti koqema nimate variaravave.

Ai muntukavano vaiinti nahentiara vaivara kia vikara vaaka arara ite vaivave.

Are vaiinti nahentiara voqama kera
aaqurihama nimite variaravave.

Are minti variaravara tira, are kia tinavu
kaivaqaukavara qaqira kaanarave.

¹⁸ Vika purumakau qora *maraqura/varaha*
autuke virara tinavu variqave tivake tiha, Maa
variqava tinavu Isipiqihairo tivita varero viri
kaivama vaivo, tiarave. (Katu Varora 32:1-4)

Oho, vika minti tiha anomake ai Nora Kotira
vehi uva tiva amitaarave.

¹⁹ Vika minti minti iavaravata, are mpo ike
ti variaravara tira, are kia vika aahara vataini
qoririma karaitira, tota ianantema kera, are
aatitairaqaa quromura vaavi vairaqi avuni
vihara, tinavu kaivaqaukavara aara numiqe
varianarave.

Are entaqi iha vaavi ite vairaqi vaihara,
tinavu kaivaqaukavara aara ataama nimite
varianarave.

²⁰ Vika ai uva maara kankomake iriate tira,
are nena Maraqura koqera vika nimianarave.

Vika qumina vataini variqi vuavara are vo
kara, *manaavata*, namarivata nimiaramanta
vika naarave.

²¹ Vika 40 ihiara aahara vataini variqi
vuavara are karave vo haika vo haikave vika
nimiaramanta vika kia vo haika vo haikara
aavoqiarave.

Are mintima kera vika kahaqama
nimitaararo vika utavaaqa kia nihiqiraitiro,
qaraaka utavaaqa voqaara vaivaro vika
aiquvata kia aiha viraitiro kia noqa virave.
(Lo 8:2-4)

²² Are tinavu kaivaqaukavara qaqi

kaaramanta vika iqoka raquqi viha vika vo
vatanaa vo vatanaaka naatarakeha vika vata
varora.

Vika iqoka raquqi viha King Sihoniva raqiku
vatara Hesaboni vare,

qaiqaa vika iqoka raquqi viha King Okuva
raqiku vatara Basaanivata varora.

(Kaarantura 21:21-35)

²³ Are vika airi vainti nimiaramanta opu
makau airi vaintemake, vika vaintivara
variarave.

Are nena kauqu aiqiqaa aqukehara vika
kaivaqaukavarara tihara, Vi vatara ni
nimirave, tiana vatara, virara vika
vaintivara iqoka raquqi vivi, navutaaka
naatarake vi vatara vare oru viraqaa
variarave. (Okara 15:5; 22:17, Iosuaa 3:14-17)

²⁴ Vika mini variavara are Kenaani
vatanaaka vi vataraqaa variaka naatara
nimitaanarave.

Are Kenaani vatanaakavata vika avuhainaa
vaiintinavuvata vika kauquqi kaaramanta
vika nai antuqaqaata varaataa i kaiqara
varaarave. (Iosuaa 11:23)

²⁵ Vika ai vaiinti nahenti vaantaavura
aututaa vatukara, vo vatuka vo vatuka
naatarake vare, navutaaka koqe vatavata
vare, vika naavuvata viraqi koqe airaira
vairavata vare, ori vauruke namari tanu autu
taaravata vare, *orivi* katarivata vare, tava
iraaina katarira, vo katari vo katarivata vare,
uaini ututaa naahora vo naaho vo naahovata
varaarave.

Vika navutaaka ia haikara, vo haika vo
haika vare, vo kara vo kara naataa imanta

naavaro vika vaata noruqama taimanta vaiha vika are vo haika vo haika nimianara vare koqema keha variarave. (Lo 6:10-11)

²⁶ Ai vaiinti nahenti mintimake vaihavata, vika ai uva raqake ai qoririma amite variarave.

Are Mosiraqaa tivataana uvara tauvaqa utu amite variarave.

Ai paropeti vaiintinavu aninte vikara tiha, Eqaate. Qora aara qaqira kaate, tiamanta vika vinavuka arukaarave.

Vika qaiqaa qaiqaavata ariara vehi uva ti variarave.

²⁷ Ai vaiinti nahenti minti variara kaara are navutaaka qaqi kaaramanta navutaaka vika naatarake vikaqaa nora maara vate variarave.

Ho ai vaiinti nahenti tinavu kaivaqaukavara nora maaraqi vaiha ai aaraavara are naaruvaini vaihara vika uva irianarave.

Are vika uva irira vikara noraiqaakera aaqurihama nimitihara vaiinti vonavu nititaara vinavuka nai navutaaka kauquqihai vika ruaruama nimitaarave.

²⁸ Vinavuka mintiamanta ai vaiinti nahenti qaiqaa maateraiqamake vaiha, qaiqaa ai uva raqake variavara qaiqaa are navutaaka qaqi kaaramanta navutaaka qaiqaa vika naatarake vikaqaa raqiki variamanta variarave.

Ai vaiinti nahenti tinavu kaivaqaukavara mintima vaiha vika qaiqaa qora aara qaqirake ariara tinavu ruaruama timitaane tiavara are qaiqaa naaruvaini vaihara vika uva irira, are vika qaiqaa aaqurihama nimitiharama vika ruaruama nimitaaramanta vika ho variarave.

Are voqama kera aaqurihama nimitaarava

varianarara ti, tinavu kaivaqaukavara qaiqaa qaiqaa mintiaqi vi variavara are qaiqaa qaiqaavata vika ruaruama nimitaanarave.

²⁹ Mosiraqaa tivataana uvara qaiqaa iriqi vuate tira, are tinavu kaivaqauka vikara rauriha variate tiaramanta, vika náí avu aato kempukaiqamate, kia ai uva iriraiti, are minti minti iate tiana uvara qoririma kaarave.

Vaiinti vovano ai uva iriqiro vi vairava, vi vaiintiva koqema kero variqiro vuanarove.

Ho tinavu kaivaqaukavara virara kankomake irihavata, vika náí avu aato tintake kia ai uva irireka auti vaiha ai tauvaqa utu amite variarave. (Wkp 18:5)

³⁰ Airi ihi variqira vihara are kia vaaka arara itaivara are vikara qora aara qaqira kaate tivaqira vuanarave.

Ai Maraqravano ai paropeti vaiintinavu kahaqimanta vika ai uva tiva nimiamanta tinavu kaivaqaukavara aato tintavika voqara vaiha kia ai uva iriarave.

Vira kaara are vo vatanaa vo vatanaaka qaqi kaaramanta vika tinavu kaivaqaukavara naatarake, vikaqaa raqiki variarave.

³¹ Are tinavu kaivaqaukavara navutaaka kauquqi keharavata, are kia vika ekaara qoririma kaanarave.

Are voqama kera aaqurihama nimate variarava varianarara tira, are vika kia ekaara qoririma kera vehi autu taiqa kaanarave.

Are vaiinti nahenti aaqurihama nimatehara koqema nimate variara Variqavama variaro.

³² Mpo, Kotio, are tinavu Variqavano

uritarakera variararo ai kempukavanovata uritarakero vairara ti, tenavu voqamake ai aatu qeteha vauro.

Are nena kauqu aiqigaa aqukera tinavu Isareri koqema timitareva tiva taana uvara kia tauru kaanarave.

Ho are mintimake variaravara tira, tenavu nora maaraqi vaunarara kia qumina maarave tiane.

Haaru Asiria vatanaaka avuhainaa vaiintinavu tinavu Isareri qoraiqama timitaa entaraqaahai tenavu nora maaraqi variqi vivi, maa entaravata qaqiqai nora maaraqi variqi vi vauro.

Tinavu avuhainaakave, tinavu nora vaiintinavuve, ai kaiqa vara amite varia vaiintikave, tinavu paropeti vaiintinavuve, tinavu kaivaqaukave, ekaa ai vaiinti nahentive, tenavu ekaa nora maaraqima vauro.

Are virara iriharama tinavu kahaqiane.

³³ Tenavu Isareri ai uva raqakeha qora kaiqa varaunara kaara are tinavu avuqavuqama kehara tinavu haruanarave.

Tenavu qora kaiqaqai ai autu amite vauraravata, are ekaa enta tinavu avuqavuqama timite varianarave.

³⁴ Tinavu kaivaqaukavarave, tinavu avuhainaa vaiintinavuve, tinavu nora vaiintinavuve, ai kaiqa vara amite varia vaiintikave, vika vika kia are Mosiraqaa tivataana uvara iriarave.

Are vikara minti minti iate tiana uvara kia iriraiti, are vikara rauriha variate tiana

uvaravata vika kia iriarave.

³⁵ Haaru are tinavu Isareri avuhainaa vaiinti, vika koqema nimitaaramanta vika ai vaiinti nahentiqaa raqiki variavara are nena vaiinti nahenti koqe vata nimiamamanta vika vi vatara nahainaini variqi vuarave.

Vika mini vaihavata, vika ai qoririmake kia ai kaiqa vara amitaraiti, vika kia qora okara qaqira kaarave.

³⁶ Are tinavu kaivaqaukavara koqe kara utuke qantuke naate tira, maa vatara vika nimianarave. Ho tavaane. Vate tenavu vi vataraqaa vaiha vo vatanaaka paanaa kaiqaqai vara nimite vaunarave.

³⁷ Tenavu ai uva raqake qora kaiqa varaunara kaara are vo vatanaaka qaqi kaaramanta vika avuhainaa vaiintinavu tinavuqaa raqiki vaiha, tinavu vataqaa vai karara vare variarave.

Vika tinavuqaa raqikiha tinavu sipisipive, purumakauve, vo quara vo quaraqaaave, raqikiha vika nai antuqaqaa varaataa imanta vare variarave. Oho, tenavu anomake qoraiqamavi nora maaraqi vauro, tura.

Isareri nai kauqu aiqiqaa aquke minti minti irerave tura

³⁸ Vika Kotira aaramake tiha, Tenavu vaaka tuna uvarara iriha, vate tenavu Isareri vohaa uva vateha tentanavu kauqu aiqiqaa aqukeha Kotirara quqaa tirerave: Tenavu maa entaraqaahai Kotiva uva tivataira avataqi virerave, turo. Tenavu kia vi uvara qumina noqihai tiraiti, tenavu vi uvara qara ntuvake

qara viraqaa tentanavu nora vaiinti nutuvata, Rivaira anku nutuvata, Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika nutuvata, vataare. Vi uvava kempukaiqama vuarire ti, tentanavu *ringiqohai* qara viraqaa taatau kaare, tura.

10

¹ Minti tivake maa vaiintinavuka náí nutu vi uvaraqaqa qara ntuvatora:

Hakariaara maaqu Kamaanira avuhainaa vaiinti Nehemiava.

Kotira kaiqa vara amite vau vaiintinavuka:

Sedekaiava.

² Seraiaava, Asariaava, Jeremiaaava,

³ Pasuriva, Amariaava, Malakiaava,

⁴ Hatusiva, Sebaninaava, Malukiva,

⁵ Harimuva, Merimotiva, Obadiaava,

⁶ Danieriva, Ginetoniva, Barukiva,

⁷ Mesulaamiva, Abiaava, Mijaminiva,

⁸ Masiaava, Biligaiva, Semaiaava.

⁹ Rivaira anku vaiintinavu:

Asaniaara maaqu Jesuaava, Henadaatira anku Binuiva, Katmieliva,

¹⁰ Sebaniaava, Hodiaava, Kelitaava, Pelaiava, Hanaaniva,

¹¹ Mikaava, Rehopiva, Hasabiaava,

¹² Sakuriva, Serebiaava, vo Sebaniaava,

¹³ vo Hodiaava, Baniva, Beninuva.

¹⁴ Nora vaiintinavu:

Parosiva, Pahati-Moapiva, Elaamuva, Satuva, Baniva,

¹⁵ Buniva, Asagaativa, Bebaiva,

¹⁶ Adoniaava, Bikivaiva, Adiniva,

¹⁷ Ateva, Heskiaava, Asuva,

- 18 Hodiaava, Hasumuva, Besaiiva,
 19 Haripiva, Anatotiva, Nebaativa,
 20 Makapiaasiva, Mesulaamiva, Hesiva,
 21 Mesesabeliva, Sadokiva, Jaduaava,
 22 Pelatiaava, Hanaaniva, Anaiaava,
 23 Hoseaava, Hanaaniava, Hasupuva,
 24 Halohesiva, Pilhaava, Sobekiva,
 25 Rehumiva, Hasapanaava, Maseaava,
 26 Ahiaava, vo Hanaaniva, Anaaniva,
 27 Malukiva, Harimuva, Baanava.

Vi vaiintika náí nutu vi uvaraḡaa qara
ntuvatora.

Vika vohaa uva vateha qara ntuvatora

28 Vika náí nutu vi uvaraḡaa qara nuva
tomanta ekaa hini vaiintivata, Kotira kaiḡa vara
amite vau vaiintikave, Rivaira ankuḡihai vo
vaiintinavuve, vaantaavura qentiḡaa raḡiki vau
vaiintikave, Kotirara ihi tiva amite vau
vaiintikave, Kotira Naavuḡi kaiḡa vare vau
vaintikave, ekaa vo vaiinti vo vaiinti vika Kotiva
Mosiraḡaa tivato uvara iriha kia vo vatanaaka
hampata vohaaraḡi vaireka auti vauka vikave,
vika naatarave, vika vaintivara ho uva
irukave,

29 vika vika nora vaiintinavu hampata vaiha
vohaa uva tivake vatora. Vika náí kauḡu aiḡiḡaa
aḡukeha mintima ti:

Tenavu Isareri Kotira uvaḡai iriḡi virerave.
Noravano Kotiva tinavuara vika minti
mintima keha nuate tiro, viva náí kaiḡa vaiinti
Mosiraḡaa tivatai uvara, tenavu kia vi uvara
raḡa karaiti, tenavu ekaa vi uvara iriḡi
virerave. Tenavu kia mintiraiti, vi uvara raḡa

kaarera, Kotiva tinavuqaa uva vateharo qoraiqama timitaarire.

³⁰ Tenavu kauqu aiqiqaa aqukeha tiha, Tenavu kia tentanavu raavura vika vo vatanaaka tinavu tataaqa vaika nimirave. Tenavu tentanavu maaqu vika nahenti vara nimirera kia tenavu vo vatanaaka tinavu tataaqa vaikaqihai vara nimirave. (Katu Varora 34:16)

³¹ Vo vatanaaka Maara Entaqaqaa koqaa varareka karave airairave vare aniqe kia tenavu vi entaraqaave, ai nora enta voqaave, vi haikara varaainarave.

Tenavu 6 ihicara vataqi kara utuqi vivi, viraqaahai 7 ihigaa vata qaqi kaariraro kantu variarire. (Kis 23:11)

Vi ihiraqaa tenavu ekaa *dinau* varaainaravata nunka taiqa kaainarave. (Lo 15:1-2)

³² Ekaa vo ihi vo ihi tenavu vohaiqa vohaiqavano *silvaa* ori inaaraiqa nimiari viraqohai Kotira Naavuqaa koqema keha raqikiate.

³³ Vi monuraqohai vika homa hini aqukeha mpareti vare, Kotira taintaqaqaa vuru vatevarave.

Vika homa hini aqukeha *uiti* vare, vo enta vo enta Kotira amitevarave.

Vika homa hini aqukeha mati vare, vo enta vo enta Kotira kaintu iha quara amitevarave.

Vika homa hini aqukeha vo haika vare, Maara Entaqaave, qaraaka tora itaaina entaraqaave, nora enta voqaave, Kotira amitevarave.

Vi monuraqohai vika homa hini aqukeha Kotira kaiqa vare vai vaiintika tenavu Isareri qora kaiqa varaaina uvarara iriha, Kotira *ofaa* iha quara amitevarave.

Vika homa hini aqukeha vo kaiqa vo kaiqa Kotira Naavuqi qaqi vainara varevarave.

³⁴ Tenavu qumina vaiinti nahentive, Kotira kaiqa vara amite variakave, Rivaira ankuqihaive, tenavu Noravano Kotiva Mosiraqaa tivatai uvara iriha, Nora Kotira tinavu Variqa *ofaa* taintaqaa quare ihara vare aniate ti, tenavu *satu* arukeha, vo anku vo anku kaama taari vika nai kaamate entaraqaa iha aqu vareha viri vataate.

³⁵ Tenavu Isareri ekaa vo ihi vo ihi tentanavu naahoqihai kara avuni mpeqaiqinarave, aquitaainarave, kia naraiti, Kotira Naavuqi vuru kaare.

³⁶ Tenavu Isareri Kotiva Mosiraqaa tivatai uvara iriha, tentanavu qorainti vainti, kara hunka vika ntita vare, Kotira kaiqa vara amite vaika inaini vuru kaari vika vi vaintinavuka Kotira kaama amitaate.

Hoqare avuni vatatai purumakaura qorave, sipisipi qorave, memeraa qorave, tenavu vikavata Kotira Naavuqi vuru kaari Kotira kaiqa vara amite vaika vika Kotira vara amitaate. (Katu Varora 13:2)

³⁷ Vo ihi vo ihi tenavu avuni hoqare *uiti* tegake rukokakima taainara vuru Kotira Naavuqi Kotira kaiqa vara amite vaika nimitaare.

Avuni hoqare aqu itaaina katari tavaravata,

hoqare avuni *orivi* vahavera varateravata,
hoqare avuni tatite *uainiravata*, tenavu vira
vira vuru Kotira Naavuqi Kotira kaiqa vara
amite vaika nimitaare.

Rivaira ankuqiraa vaiintinavu vo vatuka vo
vatukaini niha, tinavu hini naaho varareka
ivaqe, tenavu tentanavu naaho
kaqurutantaqihai vohaiqa rairake vika
nimiare. (Kaarantura 18:21)

³⁸ Rivaira anku vika vi naahora varareka
imanta Eronira ankuqihai Kotira kaiqa vara
amite vaika, vikavata Rivaira anku vika
hampata oru vi naahora varaate.

Ho Rivaira anku vika vi naaho maatara
vare, vikavata qaiqaa vi naahora
kauqurutantaqihai rairake vohaiqa vuru
Kotira Naavuqi kara vate *rumuraqi* vataate.
(Kaarantura 18:26)

³⁹ Isareri vaiinti nahenti vikavata, Rivaira
anku vikavata, nai *uitive*, *orivi* vahaverave,
uainive, nimoreka iha, vika vuru Kotira
Naavuqi kara vate vai *rumunavuraqi* vataate.
Viraqi Kotira kaiqa vara amite varia tanura
vonavu vairave. Mini Kotira kaiqa vara amite
variakavata, Kotira Naavuqaa maimaraara
raqiki variakavata, Kotirara ihi tiva amite
variakavata, vaite varianainive.

Tenavu Kotira Naavu qaqirake tentanavu
kaiqagai varaarorave ti, tenavu Kotira
Naavuqaa mintima keha raqikiqi virerave,
tura.

„Vi entara ekaa Isareri ruvaaqumavi vaiha vi
uvara qara ntura.»

11

Vokukavata Ieruharemini qaiqaa ani vaura

¹ Vi entara Isareri vika nora vaiinti navu Ieruharemini oru vaumanta Isareri airitahaa kia Ieruharemini vairaiti, vika Ieruharemi aaqaini vo vatuka vo vatukaini vaura. Ho Isareri vokikavata katu vare Ieruharemini oru variate ti, vika *satu* arukeha naavu 9navuqi vauka aatarakeha vohaa naavuqi vauka kaamateha, vikara nenavu katu vare Ieruharemini oru variate, tivakeha *satu* aruqi vumanta vo naavu vo naavuqi vauka nai navunaaka mini keha, katu vare Ieruharemini Kotira vatukaqi oru vura.

² Mintumanta vo naavu vo naavuqi vauka vikavata tiha, Tenavuvata katu vare vuataa iraqe Ieruharemini virerave, tumanta Isareri vikaravata quaha keha koqeve tura.

³ Hini Isareri Ieruharemiqi vaumanta hini Isareri nai vatuka, vo vatuka vo vatukaini vaura. Qaqi vaiinti nahentive, Kotira kaiqa vara amite vauka vonavuve, Rivaira ankuve, Kotira Naavuqi kaiqa vare vaukave, Soromonura kaiqa vaiinti vika naintinavuve, vika vo vatuka vo vatukaini vaiha nai vata nai vataqaa vaura.

Iutaa vataini Ieruharemini nora vaiintinavu vauka, vika nutu maantimama vairo:

⁴ Nora vaiinti taaraqanta Iutaara ankuqihai Ataiaka Maseaaka vaura. Ataiara okara maantimama vairo:

Ataiara qova Usiava vauvaro
vira qova Sekaraiaava vauvaro
vira qova Amariaava vauvaro
vira qova Sefatiaava vauvaro

vira qova Mahalaleliva vaura.

Mahalaleliva Peresira anku vaura.

- ⁵ Maseaara okara maantimama vairo:
 Maseaara qova Barukiva vauvaro
 vira qova Kolu-Hoseva vauvaro
 vira qova Hasaiaava vauvaro
 vira qova Adaiaava vauvaro
 vira qova Joiaripiva vauvaro
 vira qova Sekaraiaava vauvaro
 vira qova Selaara anku vaura.

- ⁶ Peresira vaintivara Ieruharemini vauka
 vaireka, 468 vaiinti kempuka iqoka vaiintinavu
 vaura.

⁷⁻⁹ Benaminira ankuqihai maa vaiintinavuka
 nora vaiintinavu vaura:

Saluva vo, Gabaiva vo, Salaiva vo, Joeliva vo,
 Judaava vo, vaura.

Saluva vaumanta Gabaika Salaikaa vira
 vohaa naare vaura.

Salura qova Mesulaamiva vauvaro
 vira qova Joetiva vauvaro
 vira qova Pedaiaava vauvaro
 vira qova Kolaiaava vauvaro
 vira qova Maseaava vauvaro
 vira qova Itieliva vauvaro
 vira qova Jesaiaava vaura.

Benaminira anku Ieruharemini vauka
 vaireka, 928 vaiintinavu vaura. Vika vauvaro
 Sikarira maaqu Joeliva vika nora vaiinti
 vauvaro Hasenuaara maaqu Judaava
 Ieruharemini *nampa* 2 vatukaqaa raqiki vaura.

- ¹⁰ Kotira kaiqa vara amite vau vaiintinavuka
 vika nora vaiintinavu maantima vaura:
 Joiaripira maaqu Jedaiaava, Jakiniva,

11 Seraiaava.

Seraiaara okara maantimama vairo:
 Seraiaara qova Hilikiava vauvaro
 vira qova Mesulaamiva vauvaro
 vira qova Sadokiva vauvaro
 vira qova Meraiotiva vauvaro
 vira qova Ahitupiva vaura. Ahitupiva Kotira
 kaiqa vara amite vau vaiintikaqihairo qiata
 vaiintivano vaura.

12 Vi entara Kotira Naavuqi Kotira kaiqa vara
 amite vau vaiintika 822navu vaura.

Adaiava nora vaiinti vovano vaura. Vira
 okara maantimama vairo:

Adaiava qova Jerohaamuva vauvaro
 vira qova Pelaliaava vauvaro
 vira qova Amasiva vauvaro
 vira qova Sekaraiaava vauvaro
 vira qova Pasuriva vauvaro
 vira qova Malakiaava vaura.

13 Vi ankukaqihai 242 vaiintinavu nai naavu nai
 naavuqi vaukaqaa raqiki vaura.

Amasaiva nora vaiinti vovano vaura. Vira
 okara maantimama vairo:

Amasaira qova Asareliva vauvaro
 vira qova Asaiva vauvaro
 vira kaivaqava vo Mesilemotiva vauvaro
 vira kaivaqava vo Imeva vaura.

14 Vi ankukaqihai 128 vaiinti kempuka iqoka
 vaiintinavu vauvaro vika qiata vaiinti
 Hagedolimura maaqu Sapadieliva vaura.

15 Rivaira ankuqihai vika nora vaiintinavu
 maantima vaura:

Semaiaava. Semaiaara okaravano
 maantimama vairo:

Semaiaara qova Hasupuva vauvaro
 vira qova Asarikaamuva vauvaro
 vira kaivaqava vo Hasabiaava vauvaro
 vira kaivaqava vo Buniva vaura.

¹⁶ Sabetaika Josabaatika.

Vitanta náitanta kena Rivaira anku vika
 qiata vaiintitanta vaiha, Kotira Naavu
 naanteqaraini kaiqa vare vau vaiintikaqaa
 raqiki vaura.

¹⁷ Mataniava. Mataniara qova Mikaava
 vauvaro Mikaara qova Sapadiva vauvaro
 Sapadira kaivaqava Asapiva vaura.
 Mataniava Kotira Naavuqi vaiharo vo
 vaiintinavugaa raqiki vaumanta vinavuka ihi
 tiha Kotira aareha virara koqema iaro
 tivakeha vira quahama amite vaura.

Bakabukiaava. Bakabukiaava Mataniara
 kahaqi vau vaiintivama vaura.

Apadaava. Apadaara qova Samuaava
 vauvaro Samuaara qova Galaaliva vauvaro
 Jedutuniva vira kaivaqava vaura.

¹⁸ Kotira vatuka Ieruharemiqi Rivaira anku
 284 vaiintinavu vaura.

¹⁹ Kotira Naavu qentiqaa maimaraara raqiki
 vau vaiintika vika qiata vaiinti vaireka,
 maantima vaura:

    Akupiva, Talamoniva. Vika anku 172
 vaiintinavu vaura.

²⁰ Isareri vaiinti nahenti hinikukave, Kotira
 kaiqa vara amite vauka hinikukave, Rivaira
 anku hinikukave, vika Iutaini vo vatuka vo
 vatukaqi vaiha, nai vataqaa nai vataqaa
 raqikiha vaura.

²¹ Kotira Naavuqi kaiqa vare vau vaiintika, vika Ieruharemini Ofelive tunaini vaumanta Sihaaka Gisapaaka vika kaiqaqaa raqiki vaura.

²² Rivaira anku vika qiata vaiinti Usiva Ieruharemini vaura. Usira okara maantimama vairo:

Usira qova Baniva vauvaro
vira qova Hasabiaava vauvaro
vira kaivaqava vo Asaapiva vauvaro
vira kaivaqava vo Mataniava vauvaro
vira kaivaqava vo Mikaava vaura.

Asaapira ankuqiraaka Kotira Naavuqi ihi ti vau vaiintika vaura.

²³ Avuhainaa vaiinti viva vika kaiqara iriharo minti mintimake kaiqa varaate tumantara ti, vo enta vo enta vika viva tivatora avataqi vi vaura.

²⁴ Vaiinti vo Mesesabelira maaqu Petahiaava Pesia vataini avuhainara *opisiqi* vaiharo Isareri vikara iriharo vika kaiqa kahaqama nimate vauva vaura. Petahiaara kaivaqava vo Seraava vauvaro Iutaava Seraara qova vaura.

Vo vatuka vo vatukaqi vaukara tura

²⁵ Airi vaiinti nahenti nai kaiqave naahove vaura tataaqa vo vatuka vo vatukaqi vaura. Iutaara anku hinikuka, Kiriati-Aba vatukave, Diboni vatukave, Jekapaseli vatukave, vi vatukara tataaqa vau vatukaraqivata, vaura.

²⁶ Iutaara anku hininavu vo vatukanavu Jesuaave, Moladaave, BetiPeletive,

²⁷ Hasa-Suaalive, Besebave, Beseba tataaqa ututumate vau vatukanavurave, viraqi viraqi vaumanta

²⁸ hinikuka vatuka vonavu Sikiraakive,
Mekonaave, Mekonaa tataaqa vau vatukarave,
viraqi viraqi vaumanta

²⁹ vokuka vatuka vonavu Eni-Rimonive,
Soraave, Jamutuve

³⁰ Sanoaave, Adulaamuve, viraqi viraqivata, vi
vatukara tataaqa vau vatukaraqivata, vaumanta
hinikuka Lakisiqi vaumanta hinikuka Lakisi
tataaqa vau vataraqaa vaumanta hinikuka
Asekaaqi vaumanta hinikuka Asekaa tataaqa
vau vataraqaa vaura. Iutaara ankunavu
mintimake viraqi viraqi vaura.

Vika varia vatava vaireva, *sauti* mantara
Beseba vatukaihairo oru viviro, *noti* mantaraini
Hinomu Uqitaini vuru taiqora.

³¹ Mintumanta Benaminira anku hinikuka
vatuka vonavu Gebave, Mikimaasive, Aiyaave,
Betelive, mini vaumanta hinikuka Beteli tataaqa
vau vatukaraqaa vaura.

³² Hinikuka vatuka vonavu Anatotive, Nopive,
Ananiaave,

³³ Hasove, Ramaave, Gitaimuve,

³⁴ Haditive, Seboimuve, Nebalaative,

³⁵ Lotive, Onove, mini mini vaumanta vokuka
uqitaini, Ge-Harasimive tunaini vaura.

³⁶ Vi entara Rivaira anku hinikuka Iutaara
ankunavu vau vataraqaa vaumanta nora
vaiintinavu vikara mintima ti: Ne katu vare oru
Benaminira ankunavu varianaini variate,
tumanta yika nora vaiintinavu tuntemake, katu
vare mini Benaminira ankunavu hampata oru
vaura.

12

*Kotira kaiqa vara amite vaukavata Rivaira
ankuvata vika nutu*

¹ Haaru Seatielira maaqu Serubabelivavata,
Kotira kaiqa vara amite vauka qiata vaiinti
Iosuaavavata, vitanta Babironi mini ke orurante
Ieruharemini anireka umanta airi vokuka Kotira
kaiqa vara amitokavata, Rivaira ankuqihai
vokukavata, vitanta hampata Ieruharemini
anura.

Kotira kaiqa vara amite vauka vika nutu:

Seraiaava, Jeremaiaava, Esraava,

² Amariaava, Malukiva, Hatusiva,

³ Sekaniaava, Rehumiva, Meremotiva,

⁴ Idova, Ginetoiva, Abiaava,

⁵ Mijaminiva, Madiaava, Biligaava,

⁶ Semaiaava, Joiaripiva, Jedaiaava,

⁷ Saluva, Amokiva, Hilikiava, Jedaiaava.

Kotira kaiqa vara amite vauka qiata vaiinti
Iosuaava vau entara nora vaiinti vinavuka vaiha
nai kenaukaqaa raqiki vaura.

⁸⁻⁹ Vi entara Rivaira anku Babironihai
orurante anuka, vika nutu:

Jesuaava, Binuiva, Katmieliva,

Serebiaava, Judaava, Mataniava,

Bakabukiaava, Unova.

Mataniava nai kenauka hampata vokukaqaa
raqiki vaumanta vika Kotirara koqeve tu ihira
tireka hoqarama tomanta Bakabukiaaka, Unoka,
naitanta kenauka hampata vika avataqi vi
vaura.

Iosuaara anku

¹⁰ Iosuaara okara maantimama vairo:

Viva Joiakimira qova vauvaro

Joiakimiva Eliaasipira qova vauvaro
 Eliaasipiva Joiadaara qova vauvaro

¹¹ Joiadaava Jonataanira qova vauvaro
 Jonataaniva Jadaara qova vaura.

¹²⁻²¹ Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika qiata
 vaiinti Joiakimiva vaura. Viva vau entara Kotira
 kaiqa vara amite vauka vika nutuvata, vika
 anku nutuvata, maantimama vairo:

Vika nutu Vika anku nutu

Meraiaara Seraiaara

Hananiaara Jeremaiaara

Mesulaamira Esraara

Jehohanaanira Amariaara

Jonataanira Malukira

Iohepira Sebaniaara

Atanaara Harimura

Helakaira Meraiotira

Sekaraiaara Idora

Mesulaamira Ginetonira

Sikarira Abiaara

(autu kia vairo) Miniaminira

Piltaira Moadiaara

Samuaara Biligaara

Jehonataanira Semaiaara

Matenaira Joiaripira

Usira Jedaiaara

Kalaira Salaira

Ebera Amokira

Hasabiaara Hilikiaara

Netanelira Jedaiaara.

²²⁻²³ Kotira kaiqa vara amite vauka qiata vaiinti
 Eliaasipiva vauvaro vira naantiara, Joiadaava
 vira vatuka varova vauvaro, vira naantiara
 Jonataaniva vira vatuka varova vauvaro, vira
 naantiara Jadaava vira vatuka varova vaura.

Ho vika vika vau entara vaiinti vonavu *vuku* voqi vika nora vaiintinavu nutu qara ntuvaqi vivi, Dariusiva Pesiaqaa raqiki vau entava qovarama vu entaraqaahai kia qaiqaavata vika nutu qara ntuvatora.

Rivaira ankuqihai inaara anku, vo anku vo anku vauka nutu *vivukuraqi* qara ntuvaqi vivi, Eliaasipira nainti Jonataaniva qiata vaiinti vau entara kia qaiqaavata qara ntura.

Rivaira anku vo kaiqa vo kaiqa nimura

²⁴ Rivaira anku qiata vaiintinavu Hasabiaavave, Serebiaavave, Katmielira maaqu Jesuaavave, vinavuka Rivaira ankuqihai taara anku rairake tiha, Tinavu kaivaqava Devitiva, Kotira vaiinti taruva tintemake, tenavu niara mintima ti: Ne hinivano ihi hoqaramate tivaqi vimanta hinivano ni avataqi viha Kotirara kogeve tivaqi viha vira autu tuaheraqi vuata, tura.

²⁵ Mataniavave, Bakabukiaavave, Obadiaavave, Mesulaamivave, Talamonivave, Akupivave, vinavuka Kotira Naavu qentiqaa maimaraara raqiki vaiha, genti tataaqa *rumunavu* vauraqi vo haika vo haikavata vatoraqa raqiki vaura.

²⁶ Joiakimiva vau entara maa vaiintinavuka qiata vaiintinavu vaura:

Joiakimiva. Viva Iosuaara maaqu vauvaro Iosuaava Jehosadaakira maaqu vaura.

Nehemiava. Viva *kamaanira* kaiqa vaiinti avuhainaava vaura.

Esraava. Viva Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva vaiharo Kotira uva qara ntuvatora kankoma kero iri vauva vaura.

Ieruharemi vaantaavura quahama amitora

²⁷ Ieruharemi vaantaavura autu vuru taiqake, vo entaqaa ekaa vaiinti nahenti ruvaaqumavi quaheha vaantaavura virara Kotira vaantaavurave tura. Vika mini ruvaaqiha, Rivaira anku vonaini vonaini vauka naaramake tiha, Nevata tinavu hampata ani Kotira autu tuaheraqi viha, ihi tivaqi viha, nenta *kitaave*, *baraasi* tanuqira hini hini kauquqi tuateha ruqutuqi vuate, tivake hihai hihai vika ntita vare Ieruharemini vuru kora.

²⁸⁻²⁹ Rivaira anku ihi ti vauka, Netofa vatukave, Beti-Giligaali vatukave, Geba vatukave, Asamaveti vatukave, vo vatukave, vika hihai hihai ani Ieruharemini ruvaaqumavi vaura. Ekaa vatuka vinavuva Ieruharemi tataaqa vaura.

³⁰ Kotira kaiqa vara amite vaukavata, Rivaira anku vonavuvata, vika nai avu aato muntuka hiqe okarara iriha nai naane hiqamake, viraqaahai vika vaiinti nahentivata, vaantaavuravata vira qentinavuvata hiqama nimitora.

³¹ Ho te Nehemiaka vaantaavura viraqaa vaiha, Iutaa qiata vaiinti vika ruvaaqumake tiha, Nenavu rairavi taara anku autuke Kotirara koqeve tivaqi viha, vira autu tuaheraqi viha Ieruharemi vaantaavura vaura virante airante iate, turaro vo ankuvano ti kauqu tanaraihairo oru viro Raha-Qenti vaunaini oruntora.

³² Hosaiava, Iutaa qiata vaiinti hinikuka hampata vika avataqi vura.

³³⁻³⁵ Vinavuka naantiaraini Kotira kaiqa vara amite vauka vonavu *aanumaara/noma* vuaqaqi viha oru vi vaura. Vika nutu maantimama vairo:

Asariaava, Esraava, Mesulaamiva, Judaava, Benaminiva, Semaiaava, Jeremaiaava.

Vinavuka naantiaraini Sekaraiaava oru vi vaura. Sekaraiaara qova Jonataaniva vauvaro vira qova Semaiaava vaura.

Mataniava, Mikaiava, Sakuriva, Asaapiva, vinavukavata Sekaraiaara kaivaqaukavara vaura.

³⁶ Sekaraiaava vumanta vira navunaaka vonavu vira avataqi vura. Vika nutu maantimama vairo:

Semaiaava, Asareliva, Milalaaiva, Gilalaaiva, Maiva, Netaneliva, Judaava, Hanaaniva.

Vinavuka vo qara vo qaramake ihi tiha ruquti vau haikara totaqa vi vaura. Haaru Devitiva Kotira vaiinti taruva, viva ihi tiharo vi haikara varakeharo ruqutiharo ihi tura. Esraava Kotira uva qara ntuvatova vika avuni vi vaura.

³⁷ Vi ankuva oru vivi, Aruvu-Namari-Qenti vaunaini orunte, Devitira vatukaini vi vau iriraqaa orunte, vira naavu ori aatarake, qaiqaa vika vaantaavuraqaa oru vivi, kuari avu urinaini Namari-Qenti vaunaini oruntora.

³⁸ Vi ankuva kauqu tanaraini vuvaro vo ankuvano kaanaaqaini vaantaavura vaura viha, Kotirara koqeve tivaqi vi vaura. Vi ankuva vumanta te Nehemiaka hini vaiinti nahenti hampata vika avataqi vunara.

Ho tenavu vaantaavura vaura oru vivi, *Sitopu Tauaave* tura aatarake, Nora Vaantaavurave tunaini orunte,

³⁹ viraqaahai Efaraimu-Qentive, Jesana-Qentive, Havuka-Qentive, Hananerira *Tauaave*, 100-Igoka-Vaiinti *Tauaave*, Sipisipi-Qentive turavata ori aatarake, viraqaahai tenavu oru vivi, Kotira Naavu qenti vaunaini orunte mini vaunara.

⁴⁰ Ho taara anku vitanta hihai hihai Kotirara koqeve tu ihira tivaqi vivi, Kotira Naavu vaunaini vohaaraqi ruvaaquma vumanta tevata qiata vaiinti hinikuka hampata viraqi vaunara.

⁴¹ Kotira kaiqa vara amiteha *aanumaara/noma* vuaqe vauka Eliakimivave, Maseaavave, Miniaminivave, Mikaiiaavave, Elio-Enaivave, Sekaraiaavave, Hanaaniavave, vinavuka ti hampata vura.

⁴² Vonavu ti hampata vuka nutu maantimama vairo:

Maseaara, Semaiaara, Eleasaara, Usira, Jehohanaanira, Malakiaara, Elaamura, Esera. Jesirahiaava vikaqaa raqiki vaumanta vika ihi tivaqi vi vaura.

⁴³ Vi entaraqaa taara ankuvano Kotira Naavu vaunaini vohaaraqi avituma vumanta vo *ofaa* vo *ofaavata* vare Kotira iha quara amitora. Kotiva vaiinti nahenti muntuka koqema nitorara ti, ekaa vaiinti nahenti voqamake quaheha vaura. Vika Ieruharemini quaheha uva *nontanta/otata* tura niaraini vaukavata ho irura.

Vaiinti nahenti Rivaira ankunavuvata Kotira kaiqa vara amite vaukavata kahaqura

⁴⁴ Vi entara vika vaiinti vonavu kaama tomanta vinavuka Kotira Naavuqi *rumu* vonavuqaa raqiki vaura. Vaiinti nahenti avuni aquito katari tavarave, avuni qantuto *uitirave*, kauqurutantaqihai rairake vohaiqa Kotira amito naahorave, vi haikara vi haikara vinavuka vare vuru *rumu* vinavuraqi vate vaura.

Vinavuka oru vo vatuka vo vatuka tataaqa vau naahoraqihai Kotira amito karara vareha vuru vi *rumunavuraqi* vate vaura. Kotiva Mosiraqaa tivato uvarara iriha, vika Kotira kaiqa vara amite vaika karave, Rivaira ankunavu karave variarire ti, vi karara ruvaaqumake vate vaura. Ekaa Iutaini vau vaiinti nahentika vinavuka kaiqara quaheha vaura.

⁴⁵ Kotira kaiqa vara amite vaukavata, Rivaira ankuvata, vika Kotiva tivato uvara iriha, avu aato muntuka hiqe okararave, vo okarave, ekaa vi okarara autuqi vi vaumanta Kotira Naavuqi ihi ti vau vaiintikavata, Kotira Naavu qentinavuqaa raqiki vaukavata, vika nai kaiqa koqema keha varora. Haaru King Devitika nai maaqu Soromonukantiro tivato uvara avateha, vika nai kaiqa avuqavuqama keha varora.

(1 Sto 25:1-8, 26:12)

⁴⁶ Haaru King Devitika Asaapika vau entaraqaahai tinavu kaivaqaukavara vonavu ihi tu okarara kankomake tave vauka ihi ti vaukaqaa raqiki vaumanta vika Kotira autu tuahere vau ihiravata, Kotira quahama amite vau ihiravata, tivaqi vi vaura.

⁴⁷ Ho Serubabelika Nehemiaka vau entaravata, Isareri vaiinti nahenti vo enta vo enta nai kara rairake hini vare Kotira ihi tiva

amite vaukavata, Kotira Naavu qentiqaa maimaraara raqiki vaukavata, vuru nimi vaura. Mintiha vika kia Rivaira ankuara tauru karaiti, vika ravata kara raira keha nimate vaumanta, Rivaira anku vika Eronira ankuara iriha hini rairake nimate vaura.

13

Isareri vo vatanaaka hampata vohaaraqi vaivorave tura

¹ Vi entara vaiinti nahenti ruvaagumavi vaumanta vo vaiintinavu Kotiva Mosiraqaa tivato uvara vika kaara ntuva nimitaqi viha vo uva ranta kovaro vi uvava mintima tiro:

Amoni vatanaakavata, Moapi vatanaakavata kia ho Kotira vaiinti nahenti Isareri hampata vohaaraqi avitumavi vaivarave. Te qioqama tauro, tura. (Lo 23:3-5)

² Vi uvara okara maantimama vairo: Haaru Isareri Isipiqihai ani vaumanta Amoni vatanaakavata Moapi vatanaakavata kia karavata namarivata Isareri nimiraiti, vika paropeti vaiinti vo Balaamira, koqaa amiha tiha, Are Kotira aarairaro viva Isareri anoma kero qoraqama nimitaarire tura. Vika minti tuvarovata, Kotiva kia Balaamira qaqi kovaro Balaamiva kia ho vi uvara qora uva tiraitiro, viva Kotirara Isareri kogema nimitaane tu uvaraqaqi tura. (Kaara 22:1-6)

³ Ho Isareri vika vi uvara kaara ntura iri, viraqaahai vika tiha, Oho, maa entaravata ekaa vo vatanaa vo vatanaaka vika kia ho tinavu Isareri hampata vohaaraqi variate. Tenavu

qioqama tauro. Vika nariara vaiqe tenavu
Isareri tentaranavu vairerave, tura.

*Nehemiava vo haika vo haika qaiqaa
avuqavuqama kora*

⁴ Vi entara Kotira kaiqa vara amite vau vaiintiva
vovano, Eliaasipiva Kotira Naavuqi airairave,
karave, vate vau *rum* unavuraqi raqiki vaura. Vi
vaiintiva vukaiqamakero vo vatanaa vaiinti
Tobiaakantiro tontiqama kero vaura. (2:10)

⁵ Ho Eliaasipiva qaqi kovaro Tobiaava vo
vatanaava Kotira Naavu nora *rumu* voqi oru
vaura.

Kotira amito *uitirave*, koqe mura unta
iainarave, Kotira Naavuqi kaiqa vare
airairarave, Kotira kaiqa vara amite vauka
nimito kararave, *uitive uainive orivi* vahaverave
rairake kauqurutantaqihai vohaiqa Rivaira
ankuvata, Kotira ihi tiva amite vaukavata, Kotira
Naavuqaa maimaraara raqiki vaukavata
nimitorave, vi haikara vi haikara tota vi
rumuraqi vuru vate vaura.

⁶ Ho Eliaasipiva Tobiaara qaqi kovaro viva vi
rumuraqi vaura.

King Atasekesisiva Babironiqaa raqikuva 32
ihiara raqikiqiro vi vau entara te Nehemiaka kia
Ieruharemini vairaiti, te kaiqa varauna uvara
King Atasekesisira tiva amirera Pesia vataini
vunara. Te mini oru vauraro viva vo enta tiriara
homa are qaiqaa maaqaini vinarave, tumanta
⁷⁻⁸ te orurante Ieruharemini anunara.

Te Ieruharemini ani vaiha Eliaasipiva
Tobiaara qaqi kovaro viva vi *rumuraqi* oru vau
uvara iruraro ti tirara itomanta te tiha, Oho,

Eliaasipiva qorahaama autivo, tivake, oru Tobiaava u haikara ekaa vara veva vahaaqaini aqu aqumake,

⁹ viraqaahai te vokukara tiha, Vo vatanaava maa *rumura* qoraiqama kaivo. Tinavu maara okarara iriha nenavu vi *rumunavura* hiqama kaivaro ho variarire. Viraqaahai Kotira Naavuqi Kotira kaiqa vara amite airairarave, vaiinti nahenti amite *uitiravata*, mura koge unta iainaravata, qaiqaa viraqi vuru vataate, ti.

¹⁰ Ho vo uvavata tumanta te irunara. Vaiinti nahenti Rivaira ankuvata Kotira Naavuqi ihi tiva amite vaukavata karave vo haika vo haikave kia nimura kaara vika anirante nai naaho kaiqa varareka vura.

¹¹ Te vi uvara iri, viraqaahai te vikaqaa raqikuka nitihatiha, Aqao, nenavu Kotira Naavuqaa koqemake raqikiataarave, tivake Kotira ihi tiva amite vaukavata, Rivaira anku vonavuvata, naahoqi vunaihai qaiqaa ntita vare Ieruharemini viri ke vinavukara tiha, Ne nenta kaiqa qaiqaa varaate, turamanta

¹² vika qaiqaa kaiqa vare vaumanta Iutaa vika qaiqaa *uitive*, *uainive*, *orivi* vahaverave, rairakeha, kauqurutantaqihai vohaiqa Kotira Naavuqi vuru ke vaura.

¹³ Viraqaahai te vaiinti vonavu vi *rumunavuraqaa* raqikiate ti, Kotira kaiqa vara amite vau vaiintira Selemiaarave, Maara okara kankoma kero iru vaiintira Sadokirave, Rivaira ankuqihainaara Pedaiaarave kaama taunara.

Vovanovata vinavuka kahaqiarire ti, te Hanaaniravata kaama taunara. Hanaaniva

Sakura maaqu vauvaro vira naaquva Mataniava vaura.

Te kankomake iruramanta vi vaiintinavuka kia muara vararaiti, avuqavuqama keha ekaa vi karara rairakeha nái kenauka nimi vai vaiintika vaura.

¹⁴ Mpo ti Variqavauvo, te ai Naavuaravata, vaiinti nahenti ai autu koqemake tuahera keraravata irihama, vi kaiqara vi kaiqara vara amitaunara virara irihara, kia tauru karaitira, virara qaqi iritaane, tunara.

¹⁵ Vi entara te Iutaini vaiha tavauramanta Maara Entaqaa vaiinti vonavu nái *uaini* tava hiqitora varake aiqvuqohai rakakavuma keha tati vaura. Vokukavata *uítive*, *uaini* namari taquve, *uaini* tavave, *fiki* tavave, vo karave, vi haikara vi haikara vare vuru nái donkinavuqaa rumpakeha vare vuru Ieruharemini ke vaurave. Vika minti vaura kaara te vikara rauriha variate. Ne Maara Entaqaa vi haikara nimiha monu varevorave, tunara.

¹⁶ Vaiinti vonavu vevara Taiaihainaaka Ieruharemini uru vauka, vika vevaihai havukave, vo haika vo haikave, vareha Maara Entaqaa Ieruharemiqi vaukaqaa vuru keha monu vare vaura.

¹⁷ Vika minti vaura kaara te Iutaa nora vaiintinavu nitiha tiha, Nenavu nana qora kaiqae Maara Entaqaa vare variavo? Nenavu Maara Enta qoraiqamake variamanta vaiinti nahenti Maara Enta virara qumina enta vaivo ti variarave.

¹⁸ Ni kaivaqaukavara vohaa qaramake mintura kaara Kotiva vo vatanaaka qaqi komanta vika Ieruharemi vehi autu taiqa

korave. Kotira qaiqaa arara itairaro viva tinavu Isareri ruqutuarire tie, ne Maara Entaqaa qaiqaa minti variavo? ti.

¹⁹ Te minti tivake kempukaiqamake tiha, Ne tavaivaro kuari ruhunkireva iraro Maara Entavano hoqarama tareva inaraqaa ne Ieruharemi vaantaavura qentinavu ekaa tinta taate. Tintate vaivaro Maara Entavano taiqa viramanta qaiqaa qenti vinavura qantua kaate, ti. Minti tivake te tenta vaiinti vonavu ekaa qenti vinavuraqaa ke, vikara tiha, Maara Entaqaa vo haika vo haika aaqaihai vare Ieruharemiqi uriqetevorave ti, ne maimaraara raqikiha variate, ti.

²⁰ Te minti tivake vaiha tavauramanta vohaa tataae taara tataae vaiinti vonavu vo airaira vo airaira viri nimiha monu varaare tivake anuka ani Ieruharemi vaantaavura tataaqa aaqaini vaiteha qenti qantuarera veka vaura.

²¹ Mintumanta te vikara tiha, Rauriha variate. Ne nantihae vaantaavura tataaqa vaite variavo? Ne qaiqaa mintivera, ne ti okara tavevarave, ti. Te minti turamanta vika kia qaiqaavata Maara Entaqaa anura.

²² Viragaahai te Rivaira anku vonavuara mintima ti: Nenavu avu aato muntuka hiqe okarara iriha, nenta naane hiqamake, viraqaahai oru vaantaavura qentinavuqaa maimaraara raqiki vaimanta vaiinti nahenti Maara Entaqaa Kotiva qioqama tai uvara kia raqa kaate, tunara.

Kotio, ai muntukavano vaiinti nahentiara voqama kero vairara tira, are te vi kaiqaravata

varaunara iritehara ti aaqurihama timitaane, turo.

²³ Ho vi entara te tavauramanta Iutaa vaiinti vonavu vo vatanaa nahentinavu, Asadotihainaa nahentive, Amonihainaa nahentive, Moapihainaa nahentive, vika varateha vaura.

²⁴ Vika vainti hinikuka Asadoti uvave, vo vatanaaka uvave tiha kia tinavu uvavata ho turave.

²⁵ Mintura kaara te orunte vi vaiintinavuka nitiha Kotira aareha tiha, Vi vaiintinavuka qoraiqama nimitaane, tivake, hini vaiintinavu te ruqutuke vate, vika qiata kaukivata *nuqu/muqu* ke, viraqaahai te kempukaiqamake vikara tiha, Ne kauqu aiqiqaa aqukeha Kotira autuqaa mintima tiate: Tenavu kia qaiqaavata vo vatanaa nahenti vararaiti, tinavu vaintinavuvata kia vo vatanaa vaiintie nahentie nimirave vararerave, tiate, ti.

²⁶ Minti tivake te qaiqaa vikara tiha, Vo vatanaa nahenti varatora kaara haaru King Soromonuva Kotira uva raqa kero qoraiqama vurave. Viva avuhainaava noravano vauvaro kia avuhainaava vovanovata vira voqaara vaura. Kotira muntukavano virara vauvaro Kotiva vira noraiqama kovaro viva ekaa Isareriqaa raqiki vaurave. Viva nora vaiintivano vaiharovata, viva vo vatanaa nahentinavu varatero vaumanta vinavuka vira avu aato hampiqama kora kaara viva Kotira uva raqa korave.

²⁷ Nenavuvata tinavu Variqa qoraiqama amiteha vo vatanaa nahentinavu varate variavo. Hauri te iriari ne qaiqai mintiaqi vivorave, tunara.

28 Eliaasipiva Kotira kaiqa vara amite vauka qiata vaiinti vauvaro vira maaqu vo Joiadaava vo vatanaa nahenti, Sanbalaatira raavura Beti-Horoniainaa nahenti, varatero vaura. Mintura kaara te vi vaiintira tentanavuqihai qaqini teqa keha virara kia qaiqaavata Ieruharemi maaqi variane, tunara. (4:1)

29 Viraqaahai te Kotira aareha tiha, Kotio, vi vaiintinavuka mintiha ai kaiqa vara amite variaka hini kiakavata qoraiqama nimitaavo. Haaru are nena kaiqa vara amitokaravata, Rivaira anku vokukaravata, vohaa vaihara uva vataanara, virara vinavuka kia noraiqaake iriraiti, vi uvara raqakeha ai qoraiqama amitaavo, ti.

30 Mintimake viraqaahai te ekaa vo vatanaa vika vato haikava tinavu Isareri avutaqi variantorave ti, ekaa vi haikara vara qaqini kaunarave.

Kotira kaiqa vara amite vaukavata, Rivaira anku vonavuvata, vika vohaiqa vohaiqavano nai kaiqa vare okarara kankomake iriha, vi kaiqara vi kaiqara naitaramake varaqi vuate ti, te vikara minti mintimake nenta kaiqa varaqi vuate tunara.

31 Minti tivake te vaiinti vonavuara ninta kaamate entaraqaa ne iha teqake vuru vataimanta Kotira *ofaa* iha quara amitaqi vuate, ti. Minti tivake te vaiinti nahentiara ne hoqare avuni mpeqaiqiaina naahorave, hoqare avuni aqu itaaina katari tavarave, vareha vuru Kotira amitaate, tunara.

Mpo Kotio, Te ekaa vi kaiqara vi kaiqara
varaunara virara iritehara are tiriara quahehara
variane, turo.

Kotira Uva
The New Testament and portions of the Old
Testament in the North Tairora Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen na sampela hap Olpela Testamen
long tokples Tairora long Niugini

copyright © 1979, 1994, 2005, 2008, 2009, 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tairora

Dialect: North Tairora

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-05-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Mar 2026 from source files dated 12 Dec 2025

909b265f-c886-56ae-b943-fdc12fe46c5e